

Vankilasta vapauteen

- Tutkimus vapauttamissuunnitelmien tekemisen kehittämiseksi

Sanaksenaho, Tuula

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Vankilasta vapauteen
- Tutkimus vapauttamissuunnitelmien tekemisen kehittä-
miseksi.

Tuula Sanaksenaho
Sosiaali- ja rikosseuraamusala
YAMK
Opinnäytetyö
Toukokuu 2012

Laurea-ammattikorkeakoulu

Tikkurila

Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Sosiaali- ja rikosseuraamusalan kehittäminen ja johtaminen

Tiivistelmä

Tuula Sanaksenaho

Vankilasta vapauteen. Tutkimus vapauttamissuunnitelmien tekemisen tueksi.

Vuosi

2012

Sivumäärä

49 + liitteet

Kehittämistehtävän tarve nousi oman työni ja sen tarkastelemisen kautta. Olen työskennellyt Mikkelin vankilassa päihdeohjaajana ja erityisohjaajana. Sekä päihdeohjaajan että erityisohjaajan yhtenä tehtävänä on vapauttamisen valmistelu yhteistyönä vankilan ulkopuolisten sidosryhmien ja vangin sosiaalisen verkoston kanssa.

Vapauttamissuunnitelman laatiminen on haasteellinen prosessi, koska vangeilla on ongelmia eri elämän osa-alueilla. Yhteistyön tekeminen erityisesti suljetusta vankilasta vaatii erityisjärjestelyjä, koska suljetusta vankilasta ei välttämättä ole mahdollista lähteä hoitamaan asioitaan. Kuitenkin vapauttamisen huolellinen valmistelu on uusintarikollisuuden ehkäisyssä tärkeää, jotta vapautuvalle vangille luodaan mahdollisimman hyvät edellytykset sijoittua takaisin yhteiskuntaan.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on kehittää suljetusta vankilasta vapautuvan tuomitun vapautumisprosessia niin, että tulevaisuudessa pystytään paremmin auttamaan ja tukemaan vapautuvaa vankia sijoittumaan yhteiskuntaan rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden edellyttämällä uusintarikollisuutta ehkäisevällä tavalla. Opinnäytetyön ensisijaisena tavoitteena on parantaa vapautuvan vangin mahdollisuuksia sijoittautua takaisin yhteiskuntaan. Lisäksi halusin kartoittaa vapauttamiseen liittyviä erityisiä toimenpiteitä ja tarkastella yhteistyön kehittämistä siviiliviranomaisten, perheen ja läheisten välillä.

Opinnäytetyössä olen käyttänyt tutkimusmenetelmänä teemahaastattelua. Haastattelun teemat noudattivat vapauttamissuunnitelmassa olevia aihealueita, joita ovat asuminen, toimeentulo, koulutus ja työllisyys, sosiaaliset sidokset, päihdekuntoutus, muu kuntoutus, valvonta sekä muut asiat. Analyysivälineenä käytin sisällön analyysiä. Haastattelussa tarkasteltiin heidän edellisen vankeuden vapauttamisen valmistelua. Aineiston keräsin haastatteleamalla kymmentä vapaaehtoista vankia Mikkelin vankilassa tammikuussa 2012. Haastateltavat olivat sekä tutkinta- että vankeusvankeja, heidän edellisestä vapautumisesta oli kulunut enintään kolme vuotta ja heidän vankikertaisuus oli enimmillään kolme. Haastateltavat valikoituvat Mikkelin vankilan erityisohjaajan kautta.

Saatujen tuloksien perusteella haastateltavat toivoivat saavansa enemmän tukea asuntoasioiden järjestämiseen, päihdeongelman käsittelemiseen ja rangaistusajan suunnitelmien laatimiseen ja tarkentamisen yhteistyössä tuomitun kanssa. Yhteistyö vankilan ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen kanssa sujui parhaiten. Tämän yhteistyökanavan laajennettua käyttämistä muidenkin sidosryhmien kanssa kannattaa kehittää.

Vankilasta vapautuminen, rangaistusajan suunnittelu, sosiaalinen kuntoutus

Tuula Sanaksenaho

From prison to freedom. Study for development of making the release plans.

Year	2012	Pages	49 + appendices
------	------	-------	-----------------

The objective of this thesis was to find some areas that I could develop in my occupation. I found this through my work and through survey of different working areas. I have been working in Mikkeli Prison as a drug counsellor and a special instructor. One of the working assignments in these both occupations is to prepare the prisoners release process in co-operation with reference groups outside the prison and with the prisoners own social network.

It is very challenging to make the release plan because the prisoners have problems in many areas in life. In addition one might have to do special arrangements to co-operate with prisoners in closed prison because they cannot leave anywhere from the prison. It is very important to plan carefully the release process to prevent the prisoner from renewing his/her crimes and for create good circumstances to the prisoner to reintegrate into society.

My goal is to develop the release process from a closed prison so that it is possible to help and support better the prisoner to reintegrate into society and reach the goals of The Criminal Sanctions Agency. In addition I want to map all the special procedures in the release process and examine co-operation possibilities between family, friends and civil authority.

In this thesis my main research method was theme interview. I used themes that are also part of the release process: living, livelihood, education, employment, social networks, drug rehabilitation, other rehabilitation, supervision and other things. To analyze the interviews I used content analysis. In the research was examined the previous imprisonment release plan. I collected the material by interviewing ten voluntary prisoners in January 2012 in Mikkeli Prison. The focus of the interview was on their last release process. The prisoners were both in remand imprisonment and in imprisonment, their previous release was at most three years ago and they have been not more than three times in prison. The special instructor of Mikkeli Prison helped to choose the prisoners for the interview.

The results showed that the interviewee hoped to get more support in organizing apartment, dealing with drug problems and making the plans for their prison sentence. The co-operation with the prison and the community sanctions office seemed to work well. Extending this co-operation and developing it with other reference groups is recommended.

Release from prison, prison term planning, social rehabilitation

Sisällys

1	JOHDANTO.....	6
2	TUTKIMUS JA KEHITTÄMISTOIMINNAN TAVOITTEET	7
3	MIKKELIN VANKILA TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ	9
4	KEHITTÄMISTOIMINNAN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN, SEURAAMUKSIEN JA RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMAN NÄKÖKULMASTA.....	11
	4.1 Sosiaalinen kuntoutus	11
	4.2 Seuraamukset	17
	4.3 Rangaistusajan suunnittelu	19
5	MENETELMÄLLISENÄ LÄHTÖKOHTANA LAADULLINEN TUTKIMUS	23
	5.1 Yleistä laadullisesta tutkimuksesta	23
	5.2 Teemahaastattelu.....	25
	5.3 Haastattelua ohjaavat säännöt ja aineiston analyysi	27
	5.4 Työn kehittäminen	29
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	31
	6.1 Kehittämistoiminnan taustaa ja tutkimuskysymykset	31
	6.2 Kehittämistoiminnan eteneminen	31
	6.3 Aineiston analyysi ja tutkimuksen luotettavuus	33
7	TULOKSIA	34
	7.1 Asuminen	34
	7.2 Toimeentulo.....	35
	7.3 Koulutus ja työllisyys	36
	7.4 Sosiaaliset sidokset	37
	7.5 Päihdekuntoutus.....	38
	7.6 Muu kuntoutus	39
	7.7 Valvonta	39
	7.8 Muut asiat	41
8	POHDINTAA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSIA	44

Lähteet

Liitteet

Liite 1. Lupa opinnäytetyön tekemiseen ja vankien haastatteluun Mikkelin vankilassa

Liite 2. Markkinointikirje

Liite 3. Kirjallinen lupa haastateltavalta

Liite 4. Teemahaastattelurunko

1 JOHDANTO

Mikkelin vankila on suljettu tutkintavankila, josta vapautuu vain vähän vankeja vuosittain. Vankilan on nykyisin profiloitunut tutkintavankilaksi, mutta parhaillaan rakennusvaiheessa olevan vankilan laajennus ja sen jälkeen toteutettava vanhan vankilaosan remontti tuo mukanaan uusia haasteita myös vapauttamisen suhteen. Uuden vankilan paikkaluku kasvaa yli puolella ja vankilaan tullaan sijoittamaan enemmän myös vankeusvankeja. Vankiluvun kasvaessa myös vapautuvien vankien määrä kasvaa ja näin ollen vapauttamisen valmistelun huolellinen suunnittelu ja toteutus nousevat yhä yhdeksi tärkeämmäksi osaksi vankilassa tehtävää työtä uusintarikollisuuden ehkäisemisessä.

Olen työskennellyt Mikkelin vankilassa päihdeohjaajana ja määräaikaaisena erityisohjaajana. Molempien työtehtävien sisältöön kuuluu vapauttamisen valmistelu. Käytännön työtä tehdessäni olen törmännyt moniin ongelmakohtiin suljetusta vankilasta vapauttamisen suhteen. Vapauttamissuunnitelman tekemisen haasteellisuuteen haluaisin löytää työtä helpottavia keinoja. Samalla tarkoituksena on auttaa vapautuvaa vankia sijoittumaan yhteiskuntaan ja rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden edellyttämällä uusintarikollisuutta ehkäisevällä tavalla.

Tätä tukee myös Rikosseuraamuslaitoksen strategia vuosille 2011-2020, jonka yhtenä keskeisenä tavoitteena on rakentaa ”Polku rikoksettomaan elämään aktiivisella verkostotyöllä”. Tässä tavoitteessa korostetaan rangaistusajan täytäntöönpanon sisältöä ja yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa ja kolmannen sektorin toimijoiden sekä tuomitun läheisten kanssa. Yhteistyön avulla lisätään tuomittujen valmiuksia yhteiskuntaan kiinnittymiseen. (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 20011-2020.)

Toisena haasteena vapauttamiselle on suljetusta vankilasta vapautuvien vankien monet ongelmat eri elämänosa-alueilla. Siitä huolimatta, että Rikosseuraamuslaitoksen toisessa keskeisessä tavoitteessa tähdätään ”Turvallisesti kohti avoimempaa ja vaikuttavampaa täytäntöönpanoa”. Kuitenkin on olemassa joukko niitä rangaistusta suorittavia, jotka eivät täytä avolaitoskelpoisuutta. Suljetusta vankilasta vapautuvalle vangille vapautuminen on haasteellista, koska portaittainen vapautuminen avolaitoksen kautta ei ole ollut mahdollista.

Toteutin opinnäytetyöni Mikkelin vankilassa haastatteleamalla sekä tutkinta- että vankeusvankeja. Haastattelussa tarkasteltiin edellisellä tuomiolla laaditun vapauttamissuunnitelman tekemistä elämän eri osa-alueita katsottuna ja miten suunnitelman tekemisessä työskenneltiin. Lisäksi tarkastelen sidosryhmäyhteistyötä ja miten yhteistyö sidosryhmiin toteutui vapauttamissuunnitelman laatimisen yhteydessä. Haastattelun toteutettiin teemahaastatteluna, jossa käytiin läpi vapauttamissuunnitelman eri osa-alueet.

2 TUTKIMUS JA KEHITTÄMISTOIMINNAN TAVOITTEET

Opinnäytetyön aiheesta kiinnostuin käytännön työtä tehdessäni Mikkelin vankilassa, jossa olen työskennellyt päihdeohjaajana ja määräaikaisena erityisohjaajana. Molempien työtehtävien yhtenä sisältönä on vapauttamisen valmistelu. Vapauttamisen parissa työskennellessäni olen törmännyt moniin haasteisiin, jotka liittyvät sekä toimintaympäristöön että rikosseuraamusasiakkaiden monimuotoisiin ongelmiin.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on kehittää suljetusta vankilasta vapautuvan tuomitun vapautumisprosessia niin, että tulevaisuudessa pystytään paremmin auttamaan ja tukemaan vapautuvaa vankia sijoittumaan yhteiskuntaan rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden edellyttämällä uusintarikollisuutta ehkäisevällä tavalla. Opinnäytetyön ensisijaisena tavoitteena on parantaa vapautuvan vangin mahdollisuuksia sijoittautua takaisin yhteiskuntaan. Toisena tavoitteena on kartoittaa vapauttamiseen liittyviä erityisiä toimenpiteitä ja tarkastella yhteistyön kehittämistä siviiliviranomaisten, perheen ja läheisten välillä. Opinnäytetyössäni etsin vastauksia kolmeen kysymykseen. Miten vankilasta vapautuvan vangin mahdollisuuksia sijoittautua takaisin yhteiskuntaan voidaan parantaa vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa? Millaisia erityisiä vapauttamiseen liittyviä toimenpiteitä vapautuva vanki tarvitsee? Miten yhteistyötä siviiliviranomaisten, perheen ja läheisten kanssa voidaan kehittää?

Opinnäytetyöni tekemisen aloitin kirjallisuuteen tutustumalla kesällä 2011. Opinnäytetyön tekemiseen ja haastattelun toteuttamiseen pyysin kirjallisen luvan Mikkelin vankilan johtajalta joulukuussa 2011 (Liite 1). Luvan saatuaani suunnittelin teemahaastattelurungon (Liite 4). Haastattelun teemat ovat samoja elämän osa-alueita kuin vapauttamissuunnitelmassa. Apukysymyksillä halusin tarkentaa aihetta ja motivoida keskustelun ylläpitämistä.

Haastateltavien valinnassa oli kaksi kriteeriä: haastateltavan edellisestä vapautumisesta oli kulunut korkeintaan kolme vuotta ja heillä sai olla korkeintaan kolme vankikertaisuutta. Kolme vuotta olisi suhteellisen lyhyt aika, että haastateltava muistaa edellisen vankilassa olemisen. Lisäksi muistamista helpotti myös se, että vankikertaisuuksia ei ole liian useita. Vankitietojärjestelmästä en kerännyt mitään taustatietoja, vaan Mikkelin vankilan erityisohjaajalupautui etsimään tammikuussa 2012 Mikkelin vankila kirjoilla olleista vangeista edellä mainituilla kriteereillä olevia vapaaehtoisia haastateltavia. Erityisohjaaja teki kaksi hakua tammikuussa 2012 ja haastateltavia löytyi ensimmäisellä haulla kymmenen kappaletta, joista yksi ei halunnut osallistua ja yksi vanki siirrettiin toiseen vankilaan rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan. Toisella hakukerralla täyttyi kymmenen haastateltavan ryhmä.

Haastatteluun osallistujat olivat vapaaehtoisia, pyysin heitä kirjallisen suostumuksen osallistumisesta ja haastattelun nauhoittamisesta. Haastattelut olivat luottamuksellisia ja vapaaeh-

toisia, eikä haastatteluun osallistuminen tai siitä kieltäytyminen vaikuttanut haastateltavan vankilassa olemiseen. Pysin haastatteluissa toimimaan objektiivisesti, ilman omia ennakkokäsityksiä. Haastattelut kestivät kahdestakymmenestä minuutista kuuteenkymmeneen minuuttiin ja haastattelupaikka oli Mikkelin vankilan perhetapaamistila. Haastattelun aineistoa ei käytetty mihinkään muuhun tarkoitukseen ja aineisto oli yksinomaan haastattelijan käytössä. Haastattelut nauhoitin videokameralle ilman kuvaa, tallennuksen tein tietokoneen muistitikulle ja litterointi tapahtui kahta tietokonetta ja korvakuulokkeita käyttäen. Toisella koneella kirjoitin ja toisella kuuntelin nauhoitukset korvakuulokkeiden avulla.

Sisällön analyysin ensimmäisen vaiheen mukaan, päätin mikä aineistossa kiinnostaa. Merkitsin aineistosta ne asiat, mitkä sisältyivät kiinnostukseeni ja muut jätin pois tutkimuksesta. Keräsin merkityt asiat yhteen ja erilleen muusta aineistosta. Järjestin litteroidun aineiston teemoittain ja kirjoitin yhteenvedon. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 92.)

3 MIKKELIN VANKILA TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Mikkelin lääninvankilan historia ulottuu 1830-luvulle, jolloin läänit järjestettiin uudelleen ja Mikkelin lääni perustettiin. Samalla Mikkelin pitäjästä tuli uusi hallintokeskus Heinolan tilalle. Vuonna 1832 alussa Nikolai I hyväksyi suunnitelmat ja uusi läänijako pääkaupunkeineen astui voimaan. Mikkelin lääninvankilan piirustukset valmistuivat 1840 ja suunnittelijana oli Carl Ludvig Engel. Senaatin hyväksynnän jälkeen käynnistettiin rakennustöiden urakkahuutokauppa ja sen seurauksena sai J.F. Bastman tehtäväkseen rakentaa vankila Mikkelin, joka valmistui vuonna 1843. (Mikkelin vankilan historia).

Mikkelin vankilassa on 56 paikkaa miesvangeille. Se on suljettu laitos ja sijaitsee Mikkelin kaupungin keskustassa. Mikkelin vankila kuuluu Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueeseen. Vankilan perustehtäviin kuuluvat tutkintavankeuden toimeenpano omalla alueellaan sekä toiminta tutkintavankeuden haittojen pienentämiseksi ja kuntoutustoimintojen käynnistämiseksi. Vankilassa pannaan täytäntöön myös vankeus- ja sakonmuuntorangaistuksia sekä mahdollistetaan arviointikeskuksen vankilatoimintaa. Keskivankiluku vuonna 2009 oli 83. (Mikkelin vankila.) Mikkelin vankilaan tutkintavankeuteen tulevat ovat Kymenlaaksosta, Etelä-Karjalasta, Etelä-Savosta ja Päijät-Hämeestä. Vankila järjestää suunnitelmallista toimintaa, pyrkimyksenä edistää vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, tukea vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana. Vankilassa on keskitytty motivoivaan työskentelytapaan. Työtoimintaa on tarjolla puu-, metalli-, korjaus- ja kunnossapito-, ulkoalueiden hoito-, ruokahuolto-, siivous- ja vaatehuoltotyössä. Kuntouttavia työmuotoja tarjotaan yksilöllisesti ja ryhmille. Vankilassa on tarjolla harrastetoimintaa. Päihdekuntoutusta toteutetaan laitoksessa kehitetyillä ja muilla päihdetyön menetelmillä. (Mikkelin vankila toiminta.)

Alkuperäisen suunnitelman mukaan Mikkelin vankilan uudisrakennus piti valmistua syksyllä 2011. Tällöin kaikki vankilan toiminnot piti siirtää uuteen vankilaan ja vanhan vankilaosan peruskorjaus aloittaa. Syksyllä 2009 aloitettiin lisärakennuksen rakentaminen valmistelevilla töillä. Varsinaiset rakennustyöt alkoivat vuoden 2010 alussa. Koko perusparannuksen työt on suunniteltu loppuvan vuonna 2013 talvella. (Rakennuslehti, 2011.) Tämä alkuperäinen suunnitelma muuttui rakennushankkeen edistyessä, lopullinen muutto uuteen vankilaan tapahtui vasta maaliskuussa 2012 johtuen rakennusprojektissa tapahtuneista erilaisista viivytyksistä ja ennalta arvaamattomista seikoista. Nyt käytössä olevassa uudisrakennuksessa on 60 vankipaikkaa. Uudisrakennuksen ja perusparannuksen jälkeen vankiluku Mikkelin vankilassa tulee nousemaan. Arvioitu vankiluku olisi tuolloin 135 vankia. Suunnitelmissa on, että Mikkelin vankila säilyy edelleen tutkintavankina. Vankeuden alkuvaiheessa olevia vankeusvangeille on omat osastonsa. Lisäksi vankilaan on suunniteltu oma osasto tutkintavankeudessa oleville naisille.

Mikkelin vankilassa ei aikaisemmin ole tehty tutkimusta tai kehittämistyötä vankilasta vapautumisesta. Vankilasta vapautuu vuositasolla vain vähän vankeja ja he ovat pääasiassa sakko-rangaistusta kärsiviä tai muuten lyhytaikaisia vankeja. Tulevaisuudessa, kun vankiluku kasvaa vankilan laajennuksen ja vanhan vankilaosan perusparannuksen myötä, voidaan arvioida, että vapautuvien määrä tulee lisääntymään. Tämän vuoksi vapautumisen valmisteluun olisi tarpeellista kiinnittää enemmän huomiota kuin aikaisemmin.

4 KEHITTÄMISTOIMINNAN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN, SEURAAMUKSIEN JA RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMAN NÄKÖKULMASTA

4.1 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellä ei ole Suomessa pitkää historiaa ja se on pirstaleista. Suomessa kuntoutukseen rinnastettavaa toimintaa on ollut jo 1800-luvulla, jolloin toiminta on ollut pitkälti hyväntekeväisyyden varassa. 1800-luvun loppupuolella on erityisopetuksen, sosiaalihuollon, sairaanhoidon sekä fysikaalisen hoidon alalla ollut nähtävissä pyrkimyksiä, joiden katsotaan kuuluvan kuntoutuksen esivaiheisiin. (Haimi & Hurme 2007, 27.)

Vuosina 1939-1945 Suomessa käydyt sodat aiheuttivat kuntoutustoiminnan tarpeen kasvun ja nopeuttivat hyväntekeväisyystyön muuttumista julkisiksi palveluiksi (Haimi & Hurme 2007, 27). Sotien jälkeen 1940- ja 1950 - luvuilla kuntoutus oli ennen kaikkea sodassa tai tapaturmissa syntyneiden vaurioiden ja niiden haittojen korjaamista (Järvikoski & Härkäpää 2011, 8). Ensimmäiset lakisääteiset kuntoutustoimenpiteet tulivat voimaan vuonna 1918. Kuitenkin keskeisesti kuntoutustoimenpiteitä edistänyt laki, invalidihuoltolaki (IHL), tuli voimaan vuonna 1946. 1960-luvulla tuli tarvetta laajempiin uudistuksiin. 1960-luvulta 1990-luvulle saakka suomalaisen kuntoutustoiminnan keskeisenä periaatteena oli kuntoutuksen integrointi yleisiin palvelujärjestelmiin. (Haimi & Hurme 2007, 28-29.)

Kuntoutuksen kehityksen myötä kuntoutuksen kohderyhmät ovat muuttuneet ja lisääntyneet. Kohderyhminä alettiin nähdä eri tavoin vammaiset ja toimintarajoitteiset henkilöt sekä toisinaan myös pitkäaikaistyöttömät, köyhät, huono-osaiset ja kulttuuriset vähemmistöt. Viime vuosina on painotettu, että kuntoutuksen tarpeen aiheuttajana ei aina ole yksión vajavuus, vaan erilaiset syrjäytymisen rakenteelliset esteet. Kuntoutus muuttuu yhteiskunnan muuttuessa. Todennäköistä on, että se merkitsee vuosikymmenien päästä jotain muuta kuin mitä se on tänä päivänä. (Haimi & Hurme 2007, 28-29.)

Kuntoutus jaetaan neljään osa-alueeseen: lääkinnälliseen, kasvatukselliseen, ammatilliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Kuntoutuksen jaottelu on tapahtunut historian myötä eikä siis aina ole ollut näin. Lääkinnällisen ja sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden luetaan kuuluvan kaikille ikäryhmille. Kasvatuksellinen kuntoutus on suunnattu puolestaan lapsille ja nuorille. Ammatillinen kuntoutus on suunnattu työikäisille. Kuntoutusta toteutetaan kokonaisuudessaan kuntien sosiaali- ja terveyspalveluina, työhallinnon palveluina, Kansaneläkelaitoksen, vakuutusyhtiöiden ja eläkelaitosten kuntoutuksena sekä työterveyshuoltona. Näiden lisäksi kuntoutukseen kuuluu sotainvalidien ja rintamaveteraanien kuntoutus. (Haimi & Hurme 2007, 36-38.)

Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellä on reilun viiden vuosikymmenen mittainen historia ja eikä käsite ole yksiselitteinen. Käsitettä on yritetty määritellä sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Sosiaalisen kuntoutuksen suhdetta muuhun kuntoutusjärjestelmään on myös pohdittu niin käsitteen kuin käytännön tasolla. Kuntoutuksen jakaminen neljään osaluokkaan, lääkinnälliseen, ammatilliseen, kasvatukselliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen, yleistyi 1970-luvulla. Sosiaalisen kuntoutuksen lohko on etsinyt eniten omaa paikkaansa. Sitä on pidetty mm. koko kuntoutusjärjestelmän kattokäsitteenä, kuntoutustoimintaa läpäisevänä periaatteena ja ”jätemaana”, johon voitiin kaataa kaikki se, mikä ei katsottu kuuluvan muuhun kuntoutukseen. Sosiaalisen kuntoutuksen kenttä on laaja-alainen ja sen vuoksi sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja käytäntö muodostuu ongelmalliseksi. (Haimi & Hurme 2007, 40–41.)

Sosiaalisella kuntoutuksella on keskeinen sija rikosseuraamusalalla. Sosiaalinen näkökulma voidaan kuitenkin ymmärtää monella tavalla. Laajasti ajatellen sosiaalinen voidaan suunnata mihin tahansa ilmiöön, joka kytkeytyy ihmisten välisiin suhteisiin. Yhteiskuntapoliittinen näkökulma sanalle sosiaalinen voidaan ymmärtää taloudellisen vastapuoleksi. Tällöin se liittyy hyvinvoinnin jakamiseen ja siihen liittyy arvolataus, sosiaalinen näkökulma liittyy yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Toisaalta sosiaalista kuntoutusta on pidetty yhtenä kuntoutuksen linjana ja sitä on rinnastettu lääkinnälliseen, kasvatukselliseen ja ammatilliseen kuntoutukseen. (Rantanen 2009, 110.)

Sosiaalisen kuntoutuksen ohelle voidaan puhua kuntouttavasta sosiaalityöstä, joka on nostettu yhdeksi keskeiseksi sosiaalityön työorientaatioksi yhteistyön, rakenteellisen sosiaalityön sekä niihin liittyvät ehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen ohella. Myös rikosseuraamusalalla on korostunut viime aikoina kuntouttavalle sosiaalityölle ominainen näkökulma. Rikosseuraamusalalla on alettu laatimaan erilaisia tilannearvioita (riski- ja tarvearvio) ja suunnitelmat (esim. rangaistusajan suunnitelma). Lisäksi palveluohjauksen periaatetta on pyritty tuomaan alalle. Erityisohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden työorientaatiossa korostuu psykososiaalinen työ. (Rantanen 2009, 111.)

Sosiaalisessa kuntoutuksessa korostuvat tietyt kuntouttavan toiminnan piirteet. Keskeinen osa kuntouttavaa toimintaa on suunnitelmallisuus. Vankeinhoitoon suunnitelmallisuus on tullut uuden vankeuslain myötä. Uusintarikollisuuden olennainen ehkäisy muoto on rangaistusajan ja siviiliin siirtymisen suunnitelmallisuus. Lähtökohtana voidaan mainita, että asiakastyön tavoitteita ei ole aina ennalta määritelty, vaan ne voidaan asettaa eri tavoilla. Tavoitteiden asettelua voidaan myös lähestyä syy- ja vastuuselityksen kautta. Ongelmien synty voidaan sijoittaa yksilöön tai ympäristöön. Samoin ratkaisuvastuun voidaan katsoa olevan joko yksilöllä tai voidaan painottaa muiden vastuuta. Jos esim. jäsenämme päihdeongelman sairausmallista katsottuna, lähtökohtana on ongelman syiden ja ratkaisuvastuu laitetaan asiakkaan it-

sensä ulkopuolelle ja tavoitteiden asettelu voi tapahtua asiakkaasta riippumatta. (Rantanen 2009, 111-112.)

Vuorovaikutuksella on tärkeä merkitys, vaikka toiminnan taustalla olisi selkeä ohje tai toimintamalli. Vuorovaikutukseen ja paneutuvaan työotteeseen rikosseuraamusalalla liittyy monia erityishaasteita. Yhtenä haasteena on se, kuinka saadaan sovellettua yhteen sosiaalisen tuen ja auttamisen näkökulma valvontaan liittyvien lakisääteisten tehtävien kanssa. Rikoksenteijöiden kuntoutuksen näkökulmasta kontekstuaalisuus tarkoittaa huomion kiinnittämistä asumiseen, koulutukseen, työhön, perheeseen ja ihmissuhteisiin. Mikäli asiakas tulee subjektiksi normaaliyhteiskunnan toiminta-areenoille, edellyttää se arjen taitojen kehittymisen ohella mielekästä toimintaa sekä kokemusta omasta toimijuudesta. (Rantanen 2009, 112.)

Vankeinhoidossa on erilaisia ymmärryksiä metodisesti hallitusta kuntoutuksesta, joka näkyy esimerkiksi vankeinhoidon päihdekuntoutukseen liittyvissä erilaisissa käsityksissä. Valvontahenkilöstö korostaa hoitoon liittyvää kontrollia ja hoito-ohjelmien periaatteiden johdonmukaista seuraamista. Erityishenkilöstö puolestaan on korostanut hoidon ammatillisuutta ja yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Peruskysymyksenä onkin miten ymmärrämme kuntoutuksen, onko se standardoitua ohjelmien käyttämistä vai jatkuvasti muuttuvaa sosiaalista ja reflektiivistä prosessia. (Rantanen 2009, 114.)

Kuntoutuksen vaikuttavuuden näkökulmasta keskeiseksi asiaksi nousee kuntoutusjatkumoiden turvaaminen vankeinhoidon ja siviilissä tapahtuvan kuntoutuksen välillä. Vankeinhoidossa tehdyn kuntouttavan työn hyöty katoaa, jos jatkokuntoutusta ei pystytä järjestämään. Kunnallisilla sosiaali- ja terveystalvireluilla on ratkaiseva asema vankien kuntouttamisessa sekä ennen vankeusrangaistusta että vankeusrangaistuksen jälkeen. Yhteistyösuhteet, jotka on luotu vankeuden aikana vankilaviranomaisten ja sosiaali- ja terveystalvireluviranomaisten ja myös laajemmin muiden viranomaisten kanssa on erityisen tärkeää. Talvireluprosessin toimivuus tukisi uusintarikollisuuden ehkäisemistä ja vankien vapauteen sopeutumista. Samalla se parantaisi hoitojatkumoiden toimivuutta vapaudesta vankilaan ja toisin päin vankilasta siviiliin siirryttäessä. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 45.)

Jatkokuntoutuksen järjestäminen edellyttää myös vapautuvan vangin asumisen, toimeentulon, päivittäisen toiminnan ja sosiaalisten suhteiden turvaamista ja järjestämistä ajoissa ennen vapautumista. Kuntien resurssien niukkuudesta johtuen vapautuva vanki jää vaille tahoja, joka voisi ottaa kokonaisvaltaisesti vastuun hänen asioistaan. Usein myös asenteet vapautuvia vankeja kohtaan vaikeuttavat asioiden hoitamista. Päihde- ja sosiaalista kuntoutusta järjestävillä järjestöillä on usein merkittävä rooli vapautuvan vangin tarpeenmukaisessa kuntoutuksen järjestämisessä. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 45.)

Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) ja Itä- ja Pohjois-Suomen aluevankila /Sukevan vankila tekivät syyskuussa 2007 kumppanuussopimuksen sosiaalityön palveluiden järjestämisestä Sukevan vankilassa. Tavoitteena oli vakiinnuttaa Kritsin ja Sukevan vankilan yhteistyö, etsiä uusia toimintamuotoja ja tarjota sosiaalityön palveluja Sukevan vankilassa. (Antikainen 2008, 2.)

Sukevan vankilassa toteutetussa projektissa tuli esille seikkoja, joihin olisi kiinnitettävä huomiota vankien kuntoutuksen ja yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta. Näitä seikkoja ovat asuttamis-, velka-, perhe-, mielenterveys ja päihdeasiat. Asumisen suhteen raportissa todetaan, että asunnonvälittäjien muodostavat monopolit, luottotietojen vaikutus asunnon saamiseen sekä asiakkaiden haluttomuus tuettuun asumiseen vaikuttavat asunnon saantiin ja näihin seikkoihin olisi tulevaisuudessa kiinnitettävä huomiota. Asunnon saantiin ja työllisyyteen vaikuttavat ulosotossa olevat velat. Tämän vuoksi velkaselvittelyyn olisi kiinnitettävä huomiota mahdollisuuksien mukaan vankilassa. (Antikainen 2008, 14.)

Keravan vankilassa on toteutettu WOP - projekti (Work Out Project), josta on tehty kehittämistutkimus, rahoittajana on ollut Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto. Tutkimus toteutettiin 1.3.2007 - 28.2.2008 välisenä aikana. Tutkimusaineisto on laadullinen ja koostuu WOP - projektin työntekijöiden, vankien ja vankilasta vapautuneiden nuorten haastatteluista. Tutkimuksessa on tarkoituksena tuottaa tietoa nuorten vankien kuntoutuksesta, vapauteen valmentavasta toiminnasta ja vapautumisen jälkeisestä ammatillisesta tuesta. Projektin kokemuksia on tarkoitus hyödyntää paitsi nuorten vankien kuntoutuksen kehittämisessä myös laajemmin vankeinhoidossa. (Granfelt 2008, 4.)

Ohjelmaa alettiin toteuttaa vuonna 2001 Euroopan sosiaalirahaston ja TE -keskuksen tuen avulla. Tavoitteena oli luoda nuorille vangeille vapautta tukevaa verkostomalli. Perimmäisenä ajatuksena oli suunnitella jo vankeudessa vapautumisen jälkeiseen aikaan kantava tukipalvelusuunnitelma yhdessä keskeisten yhteistyötahojen kanssa. Ohjelman yhtenä tärkeänä tavoitteena on ollut syrjäytymisvaarassa olevien nuorten työllistymisen parantaminen. Tavoitteena ei ole ollut kuitenkaan suoraan vankilasta työelämään sijoittuminen, vaan ohjelmassa luodaan työelämään sellaisia polkuja, jotka mahdollistavat nuorten vankien tuetun ja portaittaisen työelämään sijoittumisen. Keskeisiä sanoja ohjelmassa on ollut nuoruus, toiminnallisuus ja kokonaisvaltaisuus. (Granfelt 2008, 9.)

Tutkimuksen lähtökohdat ovat psykososiaalisessa kuntoutuksessa osana vankeinhoidon kuntouttavaa toimintaa. Tutkijan tavoitteena on ollut kirjoittaa WOP -ohjelman tärkeimmistä osa-alueista siten, että tutkimusraporttia pystytään hyödyntämään psykososiaalisen työotteen kehittämisessä sekä avovankiloissa että suljetuissa vankiloissa, nais- ja miesvankien parissa tehtävässä kuntouttavassa työssä ja vapauttamisen jälkeisissä kuntoutusjatkumoissa. Tutki-

mus on tehty yhteistyössä Keravan vankilan kuntouttavan henkilökunnan, vartioiden, vankien ja WOP - osastolta vapautuneiden kanssa. (Granfelt 2008, 12-13.)

WOP - ohjelmassa on panostettu asiakkaita osallistavien työmuotojen ja menetelmien kehittämiseen. Toiminnan ”läpi kulkeva temaattinen juoni” on vangin osallisuuden vahvistaminen. Vankien aktiivinen osallistuminen kuntouttavien toiminnan kaikkiin osa-alueisiin on osastolla edellytyksenä. Kuitenkin vaikeista mielenterveysongelmista kärsivien vankien kohdalla on jouduttu tästä tinkimään, jotta heidän olisi mahdollista selviytyä osastolla. Kun halutaan kehittää asiakaslähtöisiä ammattikäytäntöjä, ei asiakkaita voi jättää tutkimus- ja kehittämissuhteen ulkopuolelle. Tällöin on tärkeää saada kootuksi vankien kokemuksia kuntoutuksen kaikissa eri vaiheissa. Granfelt on määritellyt tutkimuksensa asiakastyön käytännöistä nostetun tiedon tutkimiselle rakentuvaksi kehittämistutkimukseksi. Käytäntötutkimusta tehdään yhdessä työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa. (Granfelt 2008, 27.)

Perustana kuntoutumiselle on kuntoutusmyönteinen osasto, jonka rakentaminen vankilaan ei ole yksinkertainen tehtävä. Vankilassa vallalla oleva sosiaalinen rakenne asettaa haasteita minkä tahansa kuntouttavan toiminnan toteuttamiselle ja vankien sitoutumiselle. Kuntoutusta tukevan toimintaympäristön luominen vaatii riittävän luottamuksen ja tavoitteiden yhtenevyyteen perustuvia suhteita vankien kesken. Vertaistukeen perustuvien luottamuksellisten suhteiden luominen edellyttää kokemusten jakamista, kertomista ja kuuntelemista. Kuntoutusmyönteinen yhteisö tarvitsee yhteisesti jaetun sosiaalisen tilan, jossa riittävän avoin vuorovaikutus on mahdollista. Kokemuksen jakaminen on henkilökohtaisesti koetun luovuttamista myös toisten käyttöön. (Granfelt 2008, 32.)

Keravan vankilassa toteutetaan ja kehitetään ryhmämuotoista kuntoutusta. Sen avulla voi opiskella ja vahvistaa sellaisia ajattelumalleja, taitoja ja arvoja, jotka ovat tukemassa rikoksetonta elämäntapaa. Kuntoutuksen ja kuntoutumisen voi nähdä identiteettityönä, jonka mukaan ensimmäinen tehtävä on rikollis- ja päihdekäyttäjäidentiteetin purkaminen. Tarkoituksena on saada tilaa vaihtoehtojen löytämiselle vuorovaikutuksessa itseen, läheisiin ja yhteiskuntaan. Osastolla toteutetaan ryhmätoimintaa esim. kasvuryhmät ja toiminnalliset ryhmät. Ryhmätyöskentelyn lisäksi tehdään yksilötyötä. (Granfelt 2008, 50-57.)

Vuonna 2004 perustettiin projektityöntekijän toimi, joka on esimerkkinä WOP -projektin asiakaslähtöisestä työskentelyn kehittämisestä vankilassa ja vapautumisen jälkeen. Ajatus lähti siitä, että nuorten hyvin vankilassa sujunut kuntoutus kariutui vapautumisen jälkeen nuorille ylivoimaisiin vaikeuksiin. Nuoret jäivät vapautumisen jälkeen usein yksin ja eivät kyenneet hoitamaan asioitaan palvelujärjestelmän edellyttämällä tavalla. Tällöin projektityöntekijän tuki olisi ensisijaisen tärkeä. Projektityöntekijän työn kaksi peruselementtiä ovat intensiivisyys ja pitkäkestoisuus. Intensiivinen työskentely saattaa kestää puoli vuotta, mutta voi mah-

dollisesti jatkua pidempäänkin. Satunnainen yhteydenpito voi kestää jopa muutaman vuoden jälkeen vapautumisesta. Työtä tehdään pääsääntöisesti asiakkaan luonnollisessa ympäristössä, ensisijaisesti yksilötyönä, mutta myös asiakkaiden perhe- ja muissa lähisuhteissa sekä moniammatillisissa verkostoissa. (Granfelt 2008, 60-62.)

Vapautuvien vankien asunnottomuutta on 2000-luvulla tutkinut pääasiallisesti Riitta Granfelt (Ryynänen 2010, 9). Viime aikoina on asunnottomuus noussut esille mm. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelman (Paavo 2008-2011), jota koordinoi Rikosseuraamusvirasto Oma Koti-hankkeen muodossa. Hankkeen tavoitteena on löytää paikallisia ja asiakaskohtaisia ratkaisuja asumiseen vankilasta vapautuvien sekä asunnottomien yhdyskuntaseuraamus asiakkaiden tuettuun asumiseen. (Ryynänen 2010, 9; Kauranen & Kylämarttila 2010, 32.) Asteittaisen vapautuminen on keskeinen edellytys itsenäisen asumisen ja yhteiskuntaan sijoittumisen onnistumiselle sekä kuntoutumisen onnistumiseksi tarvittavan sisäisen kontrollin vahvistumiselle (Granfelt 2003, 65).

Oma Koti- hanke toteutettiin pääkaupunkiseudulla, Tampereella, Lahdessa, Kuopiossa, Oulussa, Jyväskylässä ja Joensuussa. Hankkeessa kartoitettiin rikosseuraamusasiakkaiden arjen taitojen ongelmia ja asumistarpeita, selvitettiin Rikosseuraamuslaitoksen asumista tukevia toimintoja, kuvattiin kaupunkien palvelujärjestelmiä ja asumiseen liittyviä käytäntöjä sekä kehitettiin rikosseuraamusasiakkaiden tuetun asumisen käytäntöjä. (Oma Koti -hankkeen loppuraportti.)

Rikosseuraamuslaitoksen tiedotteen 3.4.2012 mukaan vankilasta vapautuvista runsas neljännes oli asunnon tarpeessa. Vailla vakinaista asuntoa olevien määrä oli noin kolmannes ehdonalaisesti vapautuneista. Muissa yhdyskuntaseuraamusasiakkaissa asunnottomuutta oli huomattavasti vähemmän. Oma Koti-hankkeen aikana eri kaupungeissa erilaiset toimintamallit olivat lupaavia. Yleisesti tehokkainta oli asumistaitojen valmennus ja vapautumisen suunnittelun aloitus hyvissä ajoin ennen vapautumista yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Tehokkuutta lisäsi myös se, että myös asiakkaiden muut kuin asumiseen liittyvät tarpeet otettiin huomioon. Asumispalveluihin tulee sisältyä myös asumisen tukea. Asumisvalmiuksia tukevat erilaisten arjen taitojen harjoittelu.

Rikosseuraamuslaitoksen tiedotteessa 3.4.2012 mainitaan hyvistä käytännöistä mm. sosiaaliviranomaisten kartoitus vapautuvan vangin asumispalvelutarpeesta, asumisen ja tuen järjestämisestä päättävä asuntoryhmä tai yhdyshenkilörinki, sidosryhmien palveluiden esittelevä vankiloissa, kaupungin palveluoppaat, asumisen kokeilu koevapauden aikana ja vapauttamisverkosto, joka tukee asumisen onnistumista. Lopuksi tiedotteessa todetaan, että vapauttamisvaiheen kehittämisellä edistetään vankilasta vapautuvien sijoittumista takaisin yhteiskuntaan hallitusti.

4.2 Seuraamukset

Sakon muuntorangaistusta suorittava henkilö on sakkovanki. Muuntorangaistus määrätään sakkoon tuomitulle, jolta ei ole saatu perityksi sakkoa. Maksamatta jäänyt uhkasakko, jota ei ole saatu perityksi, muunnetaan vankeudeksi, mikäli tuomioistuin on tuominnut sen oikeudenkäynnin kulun turvaamiseksi tai ulosottokaaren (705/2007) nojalla. Muuta uhkasakkoa ei voi muuttaa vankeudeksi. (Rikoslaki 4 §.)

Tutkintavangilla tarkoitetaan rikoksesta epäiltynä olevaa vankia. Tutkintavankeudesta päätetään tuomioistuimessa. Rikoksen johdosta vangittu on vietävä välittömästi yleiseen vankilaan tai hänet voi viedä oikeusministeriön tutkintavankien säilyttämistä varten hyväksymään laitokseen. Yhtäjaksoisesti vähintään yhden vuorokauden kestänyt tutkinta-aika vähennetään rangaistuksen täytäntöönpanossa. (Blomster, ym.2010.) Tutkintavankeus ei siis ole rangaistus, vaan pakkokeino, jotta esitutkinta ja oikeudenkäynti voidaan toteuttaa. Kun poliisi haluaa pitää kiinni rikoksesta epäiltyä, voidaan häntä pitää kiinni yli neljä päivää vain käräjäoikeuden päätöksellä. Rikosseuraamuslaitos ja poliisi vastaavat tutkintavankeuden toimeenpanosta. (Vankeus, Rikosseuraamuslaitos.)

Vankeusvanki on vanki, joka suorittaa tuomittua ehdotonta määräaikaista tai elinkautista vankeusrangaistusta, täytäntöön pantavaksi määrättyä ehdollista vankeusrangaistusta ja/tai jäännösrangaistusta, kun hän on menettänyt ehdonalaisen vapautensa. (Blomster, ym. 2010.) Määräaikainen vankeusrangaistus voi olla vähintään 14 päivää ja enintään 12 vuotta. Enimmäisaika yhteistä rangaistusta määriteltäessä voi olla 15 vuotta. Kun rangaistuksia pannaan täytäntöön, vankeusrangaistusten yhteenlaskettu ei voi olla pitempi kuin 20 vuotta. (Vankeus, Rikosseuraamuslaitos.)

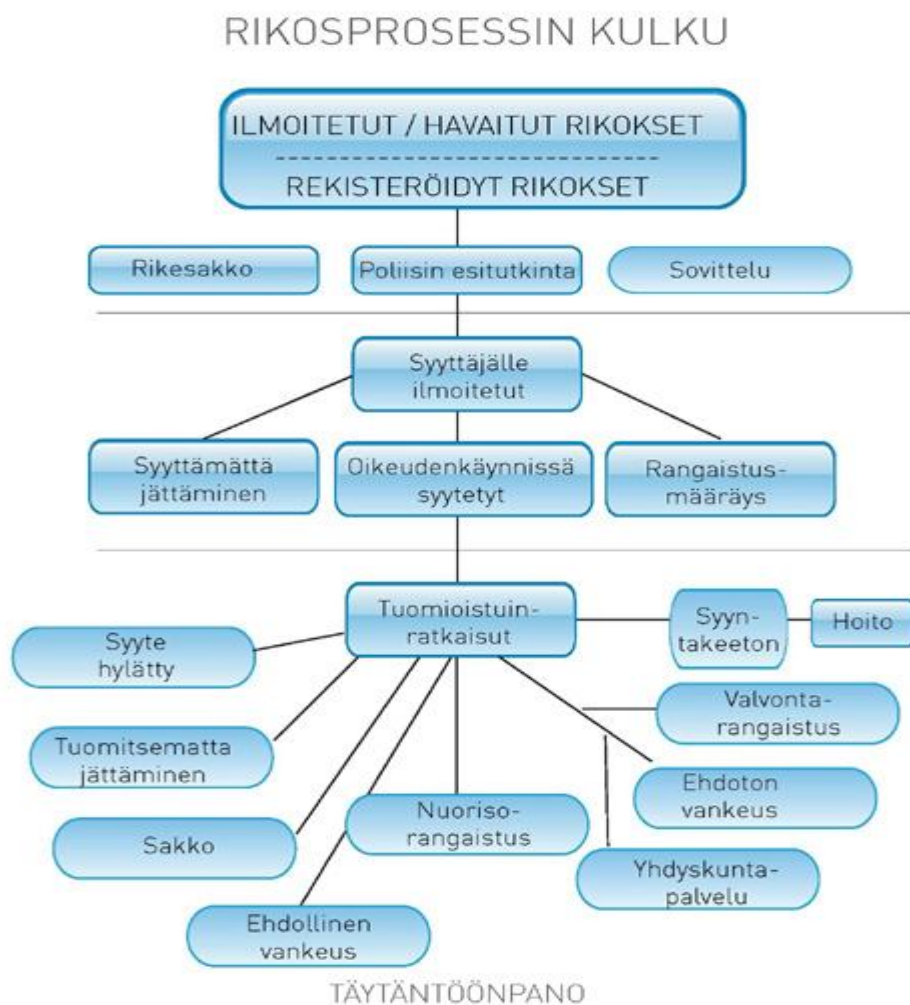
Ehdonalainen vapaus tarkoittaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päättämistä loppuosa rangaistuksesta vapaudessa. Mikäli ehdonalaista vapautta jää vapaudessa suoritettavaksi yli vuosi, rikos on tehty alle kaksikymmentävuotiaana tai vapautuva sitä itse pyytää, määrätään ehdonalaisen vapauden ajaksi valvonta. Rikosseuraamuslaitos vastaa ja toteuttaa valvonnan. Valvoja on Rikosseuraamuslaitoksen virkamies yhdyskuntaseuraamustoimistosta. (Ehdonalainen vapaus.)

Uusintarikollisuutta ei ole Suomessa tarkasti määritelty. Sitä voidaan mitata käyttötarkoituksesta riippuen usealla eri tavalla. Uusijoiden määrään vaikuttaa ensiksikin seuranta-ajan pituus ja kriteerit, joilla uusintarikollisuutta mitataan. Uusiin rikoksiin syyllistyneiden vankien osuus on riippuvainen esimerkiksi siitä, mitataanko uusimista vapautumisen jälkeisestä rikoksesta, uudesta tuomiosta vai vankilaan saapumisesta. Lainsäädännön, oikeuskäytäntöprosessin keston ja rangaistuskäytäntöjen pienetkin muutokset heijastuvat välittömästi tutkimustulok-

siin. Näiden lisäksi mm. ilmi- ja piilorikollisuuden välinen suhde sekä rikollisten selviytymisprosessit vaikeuttavat yleistettävyyttä tutkimustuloksissa. (Blomster, ym. 2010, 20.)

Rikoksen uusijoiksi katsotaan tässä ne henkilöt, jotka täyttävät kaksi seuraavaa kriteeriä:

1. Uuden lainvoimaisen ehdottoman vankeuden tai yhdyskuntapalvelun aloittamisen suorittaminen on alkanut kolmen seurantavuoden aikana.
 2. Henkilö on kolmen seurantavuoden aikana syyllistynyt vähintään yhteen rikokseen, mistä on seurannut uusi lainvoimainen tuomio tai yhdyskuntapalvelu.
- (Blomster, ym. 2010, 20.)

Kuva 1. Rikosprosessin kulku: Epäilty rikos etenee poliisin esitutkintaan, josta voi seurata sakko tai sovittelu. Syyttäjälle edennyt rikosepäilystä voi seurata syyttämättä jättäminen tai rangaistusmääräys. Syyttäjän nostama syyte käsitellään oikeudenkäynnissä. Tuomioistuin voi

hylätä syytteen, jättää tuomitsematta, määrätä sakon, ehdollista vankeutta, nuorisorangaistuksen tai todeta syytetyn syyntakeettomaksi. Ehdottomaan vankeuteen tuomittu voi tuomioistuimen ratkaisun mukaan suorittaa rangaistuksen yhdyskuntapalveluna tai valvontarangaistuksena tai vankeutena. (Seuraamukset.)

4.3 Rangaistusajan suunnittelu

”Vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (rangaistusajan suunnitelma). Rangaistusajan suunnitelma sisältää suunnitelman vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koepäädystä ja ehdonalaisesta vapauttamisesta sekä poistumisluvan myöntämisestä. Hyvissä ajoin ennen vangin todennäköistä vapauttamista suunnitelmaa täydennetään vapauttamissuunnitelmalla ja valvontasuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan tarvittavassa laajuudessa vangin edellytykset selviytyä vapaudessa sekä hänen palvelujen tarpeensa. Valvontasuunnitelmaan sovelletaan, mitä ehdonalaisen vapauden valvonnasta annettussa laissa (782/2005) säädetään. Rangaistusajan suunnitelman sisällössä ja laajuudessa otetaan huomioon vangin rangaistusajan pituus, aikaisemmat vankeusrangaistukset, vangin työ- ja toimintakyky sekä hänen henkilöstään, rikollisuudestaan ja olosuhteistaan saadut tiedot.” (Vankeuslaki 4 luku 6 §.)

Rangaistusajan suunnitelma korostaa rangaistusajan prosessinomaista ja hallittua luonnetta. Suunnitelmassa toiminta vankeusaikana voidaan esittää osatavoitteina ja asiakokonaisuuksina, joihin pyritään vaikuttamaan rangaistuksen suorittamisen aikana. Tavoitteiden asettamisessa voidaan soveltaa eri vangeille erilaisia tasoja. Tavoitteita ovat esimerkiksi koulutus, velkojen hoitaminen, kuntoutus, perhesuhteet, asenteet, työelämään suuntautuminen. Kun suunnitelma vahvistetaan, päätetään, mihin yksilöllisiin, sosiaalisiin, kriminogeenisiin ja muihin vangin toimintakykyyn ja uusintarikollisuuteen vaikuttaviin tekijöihin rangaistusaikana pystytään vaikuttamaan. Suunnitelmassa arviot, tarpeet ja toiminnot tuodaan kohtaamaan toisensa. (Mohell & Pajuoja 2006, 67.)

Rangaistusajan suunnitelma kattaa koko rangaistusajan aina koepäädteen ja ehdonalaiseen vapautumiseen saakka. Suunnitelma on siis prosessi, jota tarkennetaan ja päivitetään säännöllisesti. Ensimmäinen suunnitelma tehdään rangaistuksen alussa ja sitä täydennetään rangaistuksen kuluessa vangin kehityksen ja olosuhteiden muutosten myötä. Kun vapautuminen lähestyy, siihen liitetään vapauttamis- ja valvontasuunnitelma. Vapauttamis- ja valvontasuunnitelma tehdään yhteistyössä, entisen kriminaalihuollon, nykyisen yhdyskuntaseuraamustoimiston ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Rangaistusajan suunnitelmaa voidaan luonnehtia eräänlaiseksi sopimukseksi vankeinhoidon- ja yhdyskuntaseuraamustoimistonviranomaisten sekä vangin kesken. (Mohell & Pajuoja 2006, 67.)

Rangaistusajan suunnitelma on yksi tärkeimmistä välineistä, jolla vangin vankeusajasta on tarkoituksena tehdä ennustettava, suunnitelmallinen ja vaikuttava vankeusprosessi. Se tehdään yksilöllisesti kaikille vangeille. Suunnitelman tavoitteet ja sisältö mitoitetaan rangaistusajan pituuden sekä vangin sosiaalisen toimintakyvyn ja henkilökohtaisten olosuhteiden edellyttämällä tavalla siten, että rangaistusaika mahdollistaa tavoitteisiin pääsyn. Rangaistusta suorittavaa pyritään motivoimaan osallistumaan sellaiseen toimintaan, jolla pystytään vaikuttamaan vähentävästi hänen riskiinsä uusien rikoksien ja parantamaan parhaiten hänen toimintakykyään. (Mohell & Pajuoja 2006, 67-68.)

”Rangaistusajan suunnitelma laaditaan sijoittajayksikössä (huom. nykyisessä arviointikeskuksessa). Suunnitelmaa tarkennetaan siinä vankilassa, johon vanki sijoitetaan. Suunnitelma valmistellaan yhteistyössä vangin kanssa. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä Kriminaalihuoltolaitoksen (nykyisen yhdyskuntaseuraamustoimiston), sekä vangin suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa viranomaisten, muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa. Vangin yhteiskuntaan sijoittumisen parantamiseksi vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa on lisäksi vangin suostumuksella oltava tarpeen mukaan yhteistyössä vangin koti- tai asuinkunnan sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten kanssa. Suunnitelman toteutumista on seurattava. Suunnitelma on otettava uudelleen käsiteltäväksi säännöllisin väliajoin sekä myös, jos sitä ei noudateta. Suunnitelman seuraamisesta vastaa tähän tehtävään määrätty Vankeinhoitolaitoksen virkamies.” (Vankeuslaki 4 luku 7§.)

Suunnitelma voidaan tehdä myös henkilön ollessa vielä vapaudessa ennen rangaistuksen suorittamisen alkamista ja sitä on mahdollista täydentää vangin saavuttua suorittamaan rangaistustaan. Suunnitelman tekemisessä on tärkeää, että vanki osallistuu sen laadintaan. Osallistuminen on kuitenkin vangille vapaaehtoista, mutta vankia tulisi kaikin tavoin motivoida tulemaan mukaan sen tekemiseen. Jos vanki kieltäytyy osallistumasta suunnitelman tekemiseen, se voidaan tehdä arviointikeskuksessa, mutta silloin se tulisi laatia sisällöltään vähemmän vaativana. (Mohell & Pajuoja 2006, 70.)

Vankeuslain 4 luvun 7 § 2 momentissa säädetään yhteistyövelvoitteista ennen kaikkea rangaistusajan suunnitelmaan sisältyvän vapauttamissuunnitelman ja valvontasuunnitelman kohdalla. Vapauttamis- ja valvontasuunnitelma on laadittava yhteistyössä entisen Kriminaalihuoltolaitoksen nykyisen Yhdyskuntaseuraamustoimiston, vangin kotikunnan tai asuinkunnan viranomaisten ja muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen tai henkilöiden kanssa. Yksityshenkilö voi olla vangin omaisen, muu läheinen tai vangille määrättävä yksityisvalvoja. Yhteisö voi olla esimerkiksi päihdehuollon laitos tai muu vastaava sijoituspaikka, johon vanki ehdonalaan vapautteen päästetään. (Mohell & Pajuoja 2006, 70.)

Suunnitelman laatimista koskevaa säännöstä tarkennetaan asetuksen 19 § mukaan:

”Rangaistujan suunnitelman laatii sijoittajayksikkö (huom. arviointikeskus). Suunnitelman täytäntöönpanosta ja tarkennuksesta vastaa sijoitusvankila. Sijoitusvankila huolehtii myös niistä valmisteluista, joita vangin päästämistä valvottuun koevapauteen tai ehdonalaiseen vapauteen edellyttävät. Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumista on vankilassa seurattava ja se on otettava tarkasteltavaksi vähintään kolme kertaa vuodessa. Jos täytäntöönpanossa joudutaan poikkeamaan rangaistusajan suunnitelmassa vahvistetusta tavoitteesta, vankilan tehtävä on sijoittajayksikölle esitys suunnitelman muuttamisesta. Samoin on meneteltävä, jos suunnitelman noudattaminen edellyttää vangin siirtämistä toiseen vankilaan, jollei sijoittajayksikkö ole siirtänyt toimivaltaa asiassa vankilalle.” (Huom. Sijoittajayksikkö on nykyisin arviointikeskus.)

Lyhytaikaisvangeista tehdyn tutkimuksen mukaan rangaistusajan suunnitelma jäi käytännössä useimpien vankien kohdalla pelkäksi muodollisuudeksi. Suunnitelmat oli tehty ns. suppeana versiona ja rangaistusajan suunnitelma jäi vangin näkökulmasta katsottuna vain joksikin paperiksi, johon pyydettiin vangin allekirjoitus. Vangit eivät ymmärtäneet, mikä merkitys suunnitelmalla oli tavoitteiden kannalta. Suunnitelma voitiin ottaa esiin silloin, kun vanki itse halusi vaikuttaa rangaistuksen toteutukseen. Tällaisissa tapauksissa siihen voitiin vedota esimerkiksi niin, että vangin esitys hylättiin. Suunnitelma miellettiin tällaisissa tapauksissa ainoastaan kielteisellä tavalla itseen kohdistuvana kontrollin välineenä eikä kuntoutusta tukevana. (Kivi-vuori & Linderborg, 2009, 149)

Vankeuslain 4 luvussa 6§:n 2 toisessa momentissa on säädetty vapauttamissuunnitelmasta ja valvontasuunnitelmasta. Vapauttamissuunnitelmaan pyritään tarvittavassa laajuudessa arvioimaan sellaiset tekijät, jotka auttaisivat vankia selviytymään vapaudessa. Vankeuslain saman pykälän 3 momentissa on säädelty vapauttamissuunnitelman laajuudesta ja sisällöstä. Vapauttamissuunnitelma pyritään mitoittamaan vangin rangaistusajan pituuden sekä rangaistuksen kestoajan, työ- ja toimintakyvyn sekä hänen henkilöstään, rikollisuudestaan ja olosuhteistaan saatujen tietojen nojalla. Näillä muilla tiedoilla tarkoitetaan eri lähteistä ja yhteistyötahoilta saatua tietoa, esimerkiksi tietoa aikaisemmilta rangaistusajoilta, tietoa vangille tehdyistä soveltuvuusselvityksistä sekä muilta viranomaisilta ja asiakirjoista saatua tietoa. Myös vangilta itseltään voidaan saada tietoa. Jos vanki on suorittamassa hyvin lyhyttä rangaistusta, suunnitelma voi sisältää esimerkiksi maininnan toiminnasta rangaistusaikana, vangin sijoittamisesta ja vapautumisajankohdasta. (Mohell & Pajuoja 2006, 68.)

Vapauttamissuunnitelma tulisi laatia kaikille rangaistusta suorittaville vangeille. Vapauttamissuunnitelma tehtiin vuonna 2009 vain runsaalle puolelle vapautuneista rangaistusvangeista (53 %). Edelleen on mahdollista vangin vapautuminen ilman, että hänen tilannettaan vapau-

tumisen jälkeen on lainkaan kartoitettu. Usein vapauttamissuunnitelma tehdään tai sen tekeminen aloitetaan liian myöhään, jotta olisi todellinen mahdollisuus järjestää asunto, toimeentulo, päihdekuntoutus ja muu vapautumisen kannalta välttämätön asia. Vapauttamissuunnitelmien sisältö vaihtelee myös vankilakohtaisesti ja niiden kytkemisessä rangaistusajan suunnitelmiin on toivomisen varaa. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 8).

Turun Sanomissa (7.12.2011) olleen artikkelin mukaan vuonna 2010 vain 40 prosentille vapautuvista vangeista tehtiin vapauttamissuunnitelma. Varsinkin lyhytaikaiset vangit jäivät ilman suunnitelman tekemistä. Syynä tähän on se, että lyhytaikaisia vankeja on paljon. Melkein puolet vapautuvista vangeista on ollut vankilassa alle kolme kuukautta. Suomesta puuttuu vangeille tarkoitettu jälkihuoltojärjestelmä. Vapautuvan vangin jälkihuollosta vastuu on kuntien peruspalveluilla. Kuitenkaan kunnilla ei ole erityishenkilökuntaa eikä rahaa vastata vankilasta vapautuneiden palvelutarpeisiin. (Turun Sanomat 7.12.2011.)

5 MENETELMÄLLISENÄ LÄHTÖKOHTANA LAADULLINEN TUTKIMUS

5.1 Yleistä laadullisesta tutkimuksesta

Yleisesti ottaen laadullinen tai kvalitatiivinen tutkimus ymmärretään aineiston ja analyysin muodon kuvaamisena, ei siis numeraalisena. Kysymys on empiirisen ilmiön tutkimisesta ja tällöin laadullisia menetelmiä on pidettävä työkaluina sekä korostettava kohdeilmiön käsitteellisen pohdinnan merkitystä. (Eskola & Suoranta 1998, 13–15.) Laadullisessa tutkimuksessa nojataan havaintojen teoriapitoisuuteen. Sillä tarkoitetaan sitä, että millainen käsitys yksilöllä on ilmiöstä, millaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle annetaan tai millaisia välineitä tutkimuksessa käytetään. Nämä vaikuttavat siis tutkimuksen tuloksiin. Tutkimustulokset eivät ole käytetystä havaintomenetelmästä tai käyttäjästä irrallisia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 20.)

Laadullista tutkimusta voidaan kutsua ymmärtäväksi tutkimukseksi. Perinteiden erottelu perustuu tietämisen tapaan nimittäin ilmiötä voi joko selittää tai ymmärtää. Jokaisen selityksen voi ylimalkaisesti sanoa edistävän ymmärtämistä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 28.) Selittämiseen pyrkivässä lähestymistavassa usein käytetään tilastollista analyysia ja päätelmien tekoa. Kun taas ymmärtämiseen pyrkivässä lähestymistavassa käytetään tavallisesti analyysia ja päätelmien tekoa. Analyysitapa on paras valita sellainen, joka parhaiten tuo vastauksen ongelmaan tai tutkittavaan tehtävään. (Hirsjärvi ym. 2010, 224 – 225.)

Tuomi ja Sarajärvi (2009) esittelevät Hirsjärven (1985) laatimaa jaottelua, jossa erotellaan galileisen ja aristoteelisen tradition keskeisiä piirteitä. Taulukon mukaan galileisen näkemyksen mukaan inhimillisen toiminnan luonne on rinnastettavissa muun luonnon toimintaan. Sitä voidaan tulkita yhtä objektiivisesti kuin muitakin luonnon objekteja. Inhimillistä toimintaa selittävät subjektin ulkopuoliset tekijät eli siitä riippumattomat tekijät. Sattumat puolestaan ovat tapauksia, jotka poikkeavat kausaalisten invarianssien ennustamasta välttämättömyydestä. Tiedon luonne ja sen kriteerit perustuvat havaittaviin invariansseihin. Tieto on olevan kuvaamista ja selittämistä. Siinä lähdetään empiriasta ja päädytään teoriaan. Tiedon lopullisena kriteerinä on empiria, toisin sanoen siinä tarkastellaan vastaako totuutena esitetty käsitys empiriaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 29.)

Aristoteelinen näkemys puolestaan katsoo, että inhimillisen toiminnan rinnastaminen luonnon toimintaan on mahdotonta, koska inhimillisessä toiminnassa on mukana subjektiivinen momentti. Inhimillistä toimintaa aiheuttavat subjektin omat aikomukset ja päämäärät. Lisäksi sattumaa ovat asiantilat, jotka toteutuvat ilman ihmisten tietoista tahtoa. Tiedon luonne on ns. tarkoitustietoa, jossa tieto on tietoa muuttumisen suunnasta ja menetelmistä. Lähdetään liikkeelle teoriasta ja päädytään empiriaan. Tiedon viimesijainen kriteeri on lähtökohdaksi asetettu aikomus eli tarkoitus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 28.)

Laadullisen tutkimuksen käytetyimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Näitä kaikkia voidaan käyttää joko vaihtoehtoisesti, rinnan tai eri tavoilla yhdistettynä tutkittavan ongelman ja tutkimusresurssin mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston keräämisessä käytetään menetelmiä, jotka vievät tutkijan lähelle tutkittavaa kohdetta. Sen pyrkimyksenä on tavallisesti tavoittaa tutkittavien näkökulmia, heidän näkemyksensä tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelu ja havainnointi ovat tyypillisiä aineistonkeruun muotoja. Lisäksi esimerkiksi päiväkirjat tai muut arjessa syntynyt materiaali voi olla tutkijan analyysin kohteena. (Aaltola & Valli 2001, 68.) Eskola ja Suoranta 1998 puolestaan pitävät haastattelua yleisimpänä tapana kerätä laadullista aineistoa. Haastattelulla voidaan kerätä sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa (Eskola & Suoranta 1998, 85; Tuomi & Sarajärvi 2009, 71). Haastattelu on eräänlaista keskustelua ja sen tavoitteena on saada selville se, mitä jollakulla on mielessä. Haastattelu tapahtuu kuitenkin tutkijan aloitteesta ja hän johdattelee haastattelua. (Eskola & Suoranta 1998, 85; Tuomi & Sarajärvi 2009, 72; Aaltola & Valli 2010, 26.)

Joustavuutensa ansiosta haastattelu sopii erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelussa ollaan siis kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Tilanteessa luodaan mahdollisuus suunnata tiedon hankintaa itse tilanteeseen. Samalla voidaan saada esiin tietoa vastausten taustalla olevista motiiveista. Ei verbaaliset vihjeet auttavat ymmärtämään vastauksia ja joskus jopa merkityksiä toisin kuin alussa ajateltiin. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34.)

Haastattelua voidaan käyttää, jos korostetaan ihmisen näkemistä tutkimustilanteessa subjektina. Hän saa tilaisuuden tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Haastateltava nähdään aktiivisena ja merkityksiä luovana osapuolena. Toiseksi haastattelu valitaan, jos kysymyksessä on vähän kartoitettu alue. Tutkijan on siis vaikea tietää etukäteen vastausten suunta. Kolmanneksi haastattelun käyttö on perusteltua, mikäli haastateltavan puhe halutaan asettaa laajempaan kontekstiin. Neljänneksi tiedetään jo ennalta, että tutkimuksen aihe tuottaa monitahoisesti ja moniin suuntiin viittaavia vastauksia. Lisäksi halutaan selvittää vastauksia ja syventää saatuja tietoja pyytämällä esimerkiksi perusteluja. Viidenneksi, jos halutaan tutkia arkoja tai vaikeita aiheita. Jotkut tutkijat ovat kuitenkin sitä mieltä, että arkojen aiheiden tutkimiseen olisi sopivampaa käyttää lomakekyselyä, koska tutkittava voi silloin jäädä anonyymiksi ja tarkoituksenmukaisesti etäiseksi. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35.)

Haastattelua tekevän tutkijan tehtävänä on siis välittää kuvaa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista. Tehtävän lähestymistapa määräytyy tutkijan käsityksestä todellisuuden luonteesta. Mikäli tutkija pitää ihmismieltä (tajuntaa, tietoisuutta) olennaisena käyttäytymisen kannalta, silloin hän suuntaa tiedonkeruun tuohon kohteeseen. Tätä tehtävää hän voi lähestyä usealla tavalla, suorasti tai epäsuorasti. Suora tapa on esimerkiksi

kysyä ihmiseltä hänen uskomuksistaan, kokemuksiaan ja arvostuksiaan. Epäsuora lähestymistapa on esimerkiksi piirustusten tulkitseminen. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 41.)

Laadullista tutkimusta tehdään siis prosessin kaltaisesti. Siinä on kyse tutkimustoiminnan ymmärtämisestä ja myös eräänlaisesta oppimistapahtumasta. Laadullisen tutkimuksen edetessä tarkastelu voi kohdentua uusiin mielenkiintoisiin kohteisiin. Näin ollen on tärkeää, että tutkija löytää tutkimuksen kuluessa ne johtavat ideat, joihin nojaten tutkimuksellisia ratkaisuja tehdään. Laadullisessa tutkimuksessa onkin tärkeää tutkimusasetelmien rajaaminen, on siis valittava jokin tarkkaan rajattu, kapea ilmiö kuitenkin siitä on kerrottava kaikki, mitä tutkittavasta ilmiöstä saa irti. Kaikkea, mitä tutkimuksen edetessä näkee tai kuulee ja kaikkea sitä aineistoa, mitä on kerännyt, ei kannata yrittää sisällyttää varsinaiseen tutkimusraporttiin. Aineiston rajaamisessa on kuitenkin olennaista se, että rajausta on perusteltu. Perustelut voidaan johtaa tutkimusongelmasta ja -kysymyksistä sekä tutkimuksen tavoitteista. Kuitenkin on tärkeää osoittaa rajauksen johdonmukaisuus. (Aaltola & Valli 2001, 96-71; Tuomi & Sarajärvi 2009, 92; Ruusuvuori ym. 2010, 15.)

5.2 Teemahaastattelu

Haastattelutyyppejä on olemassa erilaisia, samoin nimityksiä eri haastattelutyypeille. Yksi jako perustuu siihen, kuinka tiukasti kysymykset on etukäteen muotoiltu ja miten paljon haastattelija ohjaa haastattelutilannetta. Strukturoidussa haastattelussa kysymykset on etukäteen muotoilu. Samoin kysymysten järjestys on kaikille sama. Tausta-ajatuksena on, että kysymyksillä on kaikille sama merkitys. Myös vastausvaihtoehdot ovat valmiiksi muotoiluja. Vastaaja valitsee itselleen sopivimman vastausvaihtoehdon. Puolistrukturoitu haastattelu poikkeaa puolestaan edellisestä siinä, että kysymykset ovat kaikille samat, mutta valmiita vastausvaihtoehtoja ei ole. Haastateltava vastaa siis omin sanoin. (Aaltola & Valli 2010, 28; Hirsjärvi ym. 2009, 208; Eskola & Suoranta 1998, 86-87.)

Tiivistettynä voidaan sanoa, että haastattelua tutkimuksen osana voidaan kuvata vuorovaikutustilanteeksi. Haastattelulle on luonteenomaista se, että se on suunniteltu etukäteen. Haastattelija on tutustunut etukäteen tutkimuksen kohteeseen niin käytännössä kuin teoriassakin. Haastattelu on lähtöisin haastattelijasta, jonka hän on pannut alulle ja haastattelija myös ohjaa haastattelun kulkua ja etenemistä. Haastattelijan tehtävänä on pitää huolta haastattelun kulusta motivoimalla haastateltavaa ja ylläpitää hänen motivaatiota haastattelun aikana. Haastattelija on tietoinen omasta roolistaan etukäteen toisin kuin haastateltava, joka oppii roolinsa haastattelun aikana. Erityisen tärkeää on se, että haastateltava voi luottaa haastattelijaan. Haastattelijan on annettava varmuus siitä, että haastattelussa annettuja tietoja käsitellään luottamuksellisesti ja ne ovat ainoastaan haastattelijan käytössä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 43.)

Teemahaastattelu on suosittu tapa kerätä laadullista aineistoa. Sen ideana on yksinkertaisesti kysyminen. Kun halutaan tietää, mitä joku ajattelee jostakin asiasta, on yksinkertaista ja usein tehokasta kysyä sitä häneltä suoraan, kasvotusten. Aivan kuten toimimme arkielämässä. Kyseessä on eräänlainen keskustelu, joka tapahtuu haastattelijan aloitteesta, siinä pyritään vuorovaikutuksessa saamaan selville haastateltavalta häntä kiinnostavat asiat ja ne asiat, jotka kuuluvat tutkimuksen aihepiiriin. (Aaltola & Valli 2010, 26; Fontana & Frey 1994, 361.) Teemahaastattelu on ainutlaatuinen tiedonkeruujärjestelmä. Siinä ollaan suorassa vuorovaikutustilanteessa tutkittavan kanssa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 204.)

Haastattelun teema-alueet on etukäteen määrätty teemahaastattelussa. Menetelmästä puuttuu strukturoidulle haastattelulle tyypillinen tarkka muoto ja järjestys. Haastattelija käy haastattelun läpi etukäteen päätettyjen teema-alueiden mukaan. Teema-alueiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. (Aaltola & Valli 2010, 28-29; Eskola & Suoranta 1998, 86; Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Teemahaastattelua voidaan käyttää myös kvantitatiiviseen tutkimukseen painottuneessa tutkimuksessa. Aineistosta voi laskea frekvenssejä, sitä voidaan tehdä tilastollisen analyysin edellyttämään muotoiseksi ja tuloksia voidaan tutkia ja analysoida erilaisin tavoin. (Hirsjärvi ym. 2009, 208.)

Teemahaastattelu on siis kohdennettu haastattelu (the focused interview), jossa on eroavaisuuksia muihin tutkimushaastattelun lajeihin (puolistrukturoitu, avoin haastattelu), vaikka ne voivat näyttää ensin samankaltaisilta. Ensinnäkin ollaan tietoisia siitä, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen. Toiseksi tutkija on ottanut selvää alustavasti tutkittavan ilmiön oletettavasti tärkeistä osista, rakenteista, kokonaisuuksista ja prosesseista. Tämän sisälön- tai tilanneanalyysin avulla hän on päätenyt joihinkin oletuksiin tilanteessa määräävien piirteiden seurauksista siinä mukana olleille. Kolmannessa vaiheessa analyysin perusteella hän suunnittelee haastattelurungon. Viimeiseksi haastattelu suunnataan tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin tilanteista, joita tutkija on ennalta analysoinut. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47.)

Jos verrataan teemahaastattelua ja avointa haastattelua, voidaan havaita, että avoimessa haastattelussa tilanne muistuttaa kaikkein eniten tavallista keskustelua. Keskustelua voidaan kutsua joskus syvähaastatteluksi, vapaaksi haastatteluksi, informaaliseksi haastatteluksi, ei-johdatelluksi haastatteluksi tai strukturoimattomaksi haastatteluksi. Avoimessa haastattelussa haastateltavan kanssa ei välttämättä käydä läpi kaikkia teema-alueita. Avoimen haastattelun aihekin voi muuttua keskustelun kuluessa ja se vaatii eniten taitoja kuin muut haastattelun muodot. (Aaltola & Valli 2010; 28-29; Eskola & Suoranta 1998, 86-87.) Avoimessa haastattelussa ei kuitenkaan voida kysellä tai keskustella mistä tahansa, sillä haastattelun sisältö liittyy tutkimuksen tarkoitukseen ja ongelman asetteluun tai tutkimustehtävään. Avoin keskustelu on siis ilmiökeskeinen ja tutkimuksen viitekehys ei määrää haastattelun suuntaa. Tarkoituksena

on, että tutkimuksen viitekehys, eli se mitä ilmiöstä jo tiedetään, helpottaa tutkijaa hahmotamaan ilmiötä, jota hän on tutkimassa. Haastateltavan on annettava puhua vapaasti, mutta tutkijan tehtävänä on pitää haastattelu aiheessa ja koossa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 76.)

Opinnäytetyössäni päädyin toteuttamaan aineiston keruun teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelussa käyttämäni teemat tulivat suoraa vapauttamissuunnitelmassa olevien aihealueiden perusteella. Haastattelun teemat käsittelivät seuraavia aiheita: asuminen, toimeentulo, koulutus ja työllisyys, sosiaaliset sidokset, päihdekuntoutus, muu kuntoutus, valvonta sekä muut asiat. Lisäksi haastattelussa käytin jokaisen teeman alla apukysymyksiä haastateltavan motivaation ja vuorovaikutuksen ylläpitämiseksi. (Liite 4)

5.3 Haastattelua ohjaavat säännöt ja aineiston analyysi

Haastattelussa noudatetaan tiettyjä sääntöjä. Ensiksi haastattelussa on otettava huomioon haastateltavan oikeudet, ts. tietyt oikeudelliset, moraaliset ja eettiset standardit. On muistettava, että haastattelijaa koskee mm. vaitiolovelvollisuus. Toiseksi haastattelu on tehtävä etikettisääntöjen puitteissa. Haastattelun tehtäväsääntöihin kuuluu muun muassa, että haastateltavan pitää antaa niin täydellisiä ja totuudenmukaisia vastauksia kuin mahdollista. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 101.)

Haastattelijaa koskevat säännöt ovat monimutkaisempia kuin haastateltavaa. Haastattelijan tulee lomakehaastattelussa lukea kysymykset täydellisinä ja kysymykset on esitettävä tietyssä järjestyksessä. Esimerkiksi teemahaastattelussa haastattelija ei saa esittää omia kommentteja. Haastattelussa saattaa käydä niin, että haastateltava käyttää haastattelutilanteen tulkitaan omia suhdesääntöjään. Hän voi käyttää haastattelutilanteen omien mieltymysten ilmaisemiseen, terapian saantiin tai purkaa aggressiotaan. Haastattelijan ei saisi tuoda kuitenkaan omia suhdesääntöjään haastattelutilanteeseen. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 101-102.)

Yleisesti voi kuvata analyysin toteuttamista seuraavalla tavalla. Ensin tutkija tekee päätöksen, mikä tässä aineistossa on kuunnostavaa. Seuraavassa vaiheessa hän käy aineiston läpi, erottaa ja merkitsee haastattelusta kiinnostavat asiat. Tutkimuksesta jätetään pois kaikki ylimääräinen aineisto. Tämän jälkeen tutkija kerää kiinnostavaksi merkityt asiat yhteen ja laittaa ne erilleen muusta aineistosta. Seuraavana vaiheena on aineiston luokittelu, teemoihin kokoaminen tai aineiston tyypittely. Viimeisenä vaiheena tutkija kirjoittaa yhteenvedon. 2b. Tutkija jättää tästä tutkimuksesta pois muun ylimääräisen aineiston. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.)

Analyysin vaiheita Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen 2010 puolestaan kuvailevat seuraavasti. Tutkija asettaa tutkimusongelman ja tarkentaa tutkimuskysymykset. Seuraavaksi tutkija valit-

see aineiston keruutavan ja kerää aineiston. Aineiston keruun jälkeen tutkija tutustuu aineistoon, järjestää ja rajaa sen. Kun aineisto on järjestetty, tutkijan tehtävänä on luokittelu ja etsiä aineistosta teemat tai ilmiöt. Tutkija analysoi aineiston tai vertailee sitä ja muodistaa tutkintasäännön. Seuraavaksi tutkija kokoaa tulokset, tulkitsee ja tarkastelee aineistoa myös sen ulkopuolelle. Tutkijan viimeinen tehtävä on käydä teoreettinen dialogi, esittää käytännön vaikutukset ja identifioida jatkotutkimustarpeet. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 12.)

Vaikka analyysin vaiheet ovat eroteltu analyttisesti toisistaan, kuitenkin käytännössä ne menevät limittäin tiiviisti toisiinsa ja tapahtuvat osittain myös päällekkäin. Tutkimuksen eri vaiheet eivät seuraa saumattomasti toisiaan ajallisena jatkumona vaan erivaiheisiin palataan usein aikaisempiin kysymyksiin niitä edelleen arvioiden ja tarkentaen. (Ruusuvuori ym. 2010, 12.) Kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätökset ovat tutkimuksen ydinasia. Analyysivaiheessa tutkijalle selviää, millaisia vastauksia hän saa ongelmiin. Toisaalta voi käydä niinkin, että tutkijalle selviää, miten ongelmat olisi oikeastaan pitänyt asettaa. (Hirsjärvi ym. 2010, 221.)

Aineiston järjestämiseen liittyy myös eri vaiheita. Ensimmäiseksi tutkija tarkastaa tiedot ja selvittää onko tiedoissa selviä virheitä ja puuttuuko aineistosta olennaisia tietoja. Toisena vaiheena tutkija täydentää tietoja, jossa dokumentti- ja tilastoaineistoa voidaan täydentää haastatelluin ja kyselyin. Kolmannessa vaiheessa tutkijan tehtävänä on järjestää aineisto tallentamista ja analyysiä varten. Tallennettu laadullinen aineisto on usein tarkoituksenmukaista kirjoittaa puhtaaksi, litteroida sana sanalta. Yleensä aineistonanalyysi tehdään sen jälkeen kun aineisto on kerätty ja järjestetty. Näin toimitaan usein silloin kun, tietoa on kerätty strukturoidulla lomakkeilla tai asteikkomittareilla. Kun tutkija on kerännyt aineiston, hän kuvaa sen, luokittelee ja yhdistää. Lopputuloksena tutkija muodostaa selityksen ja kirjoittaa yhteenvedon. (Hirsjärvi ym. 2010, 221 – 223; Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.)

Aineiston analyysissä voidaan käyttää erilaisia tapoja. Haastateltavat kuvaavat elämäänsä ja elämismaailmaansa haastattelun kuluessa. He kertovat spontaanisti aiheeseen liittyvistä tuntemuksista ja kokemuksista. Kuvausta ei pääsääntöisesti tulkita. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 137–138.)

Toisena mahdollisena lähestymistapana voidaan pitää sitä, että haastateltavat itse havaitsevat uusia yhteyksiä asioiden välillä tai huomaavat merkityksiä, joita eivät ole aikaisemmin huomanneet. Haastattelija ei tässä tapauksessa luo tulkintoja. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 137–138.)

Kolmannessa lähestymistavassa haastattelija tiivistää ja tulkitsee haastateltavan kuvausta ja haastattelun aikana. Haastattelija kertoo tulkinnoistaan haastateltavalle. Haastateltavalla on

tällöin mahdollisuus vahvistaa tai hylätä tulkinta tai tiivistetty lausuma. Haastateltava voi sanoa, että en tarkoittanut tuota tai tämä ei nyt tarkkaan ottaen ollut sitä, mitä halusin sanoa. Näin dialogi jatkuu, kunnes pääsee oikeaan tulkintaan. Tätä nimitetään ”itseäänkorjauksiksi” haastatteluksi. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 137–138.)

Neljännessä lähestymistavassa haastattelija tulkitsee (litteroitua) aineistoa joko yksin tai yhdessä muiden tutkijoiden kanssa. Tulkitsemisessa voidaan käyttää kolmea eri menettelyä:

1. Järjestetään aineisto ja tuodaan esiin sen rakentuminen. Tätä voidaan pitää välttämättömänä laajassa aineistossa.
2. Selvennetään aineisto, jolloin eliminoidaan suuresta aineistosta pois asiaan kuulumattomia osia esimerkiksi toistoja ja ei-olennaisia seikkoja.
3. Varsinainen analyysi tarkoittaa tiivistämistä, luokittelua, narratiivin etsimistä, tulkintaa ja ad hoc- menettelyä, jossa tutkijalla ei ole käytössään tiettyä analyysitapaa, vaan hän toimii parhaaksi katsomallaan tavalla saadakseen merkitykset esiin. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 137–138.)

Viidennessä lähestymistavassa haastattelu tehdään uudelleen, jossa analysoinnin ja tulkinnan jälkeen haastattelija voi pyytää haastateltavaa esittämään käsityksensä tulkinnan osuvuudesta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 137–138.)

5.4 Työn kehittäminen

Tutkimuksellinen kehittämistoiminta voidaan ymmärtää väljänä yleiskäsitteenä. Sillä kuvataan tutkimustoiminnan ja kehittämistoiminnan yhteyttä. Sen paikka on tutkimuksen ja kehittämistoiminnan risteyksessä. Risteystä voidaan lähestyä sekä kehittämistoiminnan että tutkimuksen suunnasta. Kun puhutaan kehittävästä tutkimuksesta, niin siinä ajattelun logiikka kulkee tutkimuksellisista kysymyksenasetteluista ja metodologisista tarkasteluista kohti konkreettista kehitystoimintaa. Käytännön kehittämisprosessin yhteydessä tuotetaan tietoa, kuitenkin tiedeyhteisön intressin mukaisesti. Tällöin pääpaino on tutkimuksessa, mutta suuntana on kehittäminen. (Toikko & Rantanen 2009, 21–22.)

Kun puolestaan puhutaan tutkimuksellisesta kehittämistoiminnasta, tällöin käytännön ongelmat ja kysymykset ohjaavat tiedontuotantoa. Tiedon tuottajana on aito käytännön toimintaympäristö, tutkimukselliset asetelmat ja menetelmät toimivat tässä apuna. Tässä tapauksessa voidaan korostaa kehittämistoiminnan tutkimuksellista luonnetta, jolloin pääpaino on kehittämistoiminnalla pyrkien kuitenkin hyödyntämään tutkimuksellista periaatetta. (Toikko & Rantanen 2009, 22.)

Kehittävän työntutkimuksen juuret ulottuvat Suomessa 1980-luvun alkuun. Se on omatakeinen suomalainen lähestymistapa työn ja organisaatioiden tutkimiseen ja kehittämiseen. (Engeström 1995, 11.) Työtoiminnan yksinkertaisessa kolmiomallissa yksi kulma on nimeltään ”teki-jä”, toinen ”kohde” ja kolmas ”väline” sekä tavoiteltava tulos (Engeström 1995, 44.) Yksi kehittävän työntutkimuksen suunnitelmaa käytetään esimerkiksi muutoslaboratoriossa. Muutoslaboratorio on työskentely-työympäristö, jossa on mahdollisuus analysoida ja mallintaa työtä. Muutoslaboratoriossa työskentelyn lähtökohtana on toiminnan kohteen ja sen tuloksen laajentava uudelleenarviointi. Toisin sanoen millä tavoin toimimalla voitaisiin parantaa asiakaspalvelua ja yhteiskuntaa. (Toikko & Rantanen 2009, 32.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Kehittämistoiminnan taustaa ja tutkimuskysymykset

Kuten luvussa kaksi olen kuvaillut, opinnäytetyöni tarkoituksena on kehittää vankilasta vapautuvan tuomitun vapautumisprosessia niin, että vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa vapautuvan kanssa voitaisiin entistä paremmin kiinnittää huomiota niihin ongelmallisiin alueisiin, jotka ovat johtaneet rikoksiin syyllistymiseen. Tarkoituksena on auttaa ja tukea vapautuvaa vankia sijoittumaan yhteiskuntaan rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden edellyttämällä uusintarikollisuutta ehkäisevällä tavalla. Opinnäytetyön ensisijaisena tavoitteena on parantaa vapautuvan vangin mahdollisuuksia sijoittautua takaisin yhteiskuntaan. Toisena tavoitteena on kartoittaa vapauttamiseen liittyviä erityisiä toimenpiteitä ja tarkastella yhteistyön kehittämistä siviiliviranomaisten, perheen ja läheisten välillä. Opinnäytetyössäni etsin vastauksia kolmeen kysymykseen. Miten vankilasta vapautuvan vangin mahdollisuuksia sijoittautua takaisin yhteiskuntaan voidaan parantaa vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa? Millaisia erityisiä vapauttamiseen liittyviä toimenpiteitä vapautuva vanki tarvitsee? Miten yhteistyötä siviiliviranomaisten, perheen ja läheisten kanssa voidaan kehittää?

Olen työskennellyt Mikkelin vankilassa päihdeohjaajana ja määräaikaisena erityisohjaajana. Molempien työtehtävien yhtenä sisältönä kuuluu vapauttamisen valmistelu. Käytännön työtä tehdessäni olen törmännyt moniin ongelmakohtiin vankilasta vapauttamisen valmistelussa. Vapauttamissuunnitelman tekemisen haasteellisuuteen haluaisin löytää työtä helpottavia keinoja. Samalla tarkoituksena on auttaa vapautuvaa vankia sijoittumaan yhteiskuntaan ja rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden edellyttämällä uusintarikollisuutta ehkäisevällä tavalla.

6.2 Kehittämistoiminnan eteneminen

Opinnäytetyöni tekemisen aloitin kirjallisuuteen tutustumalla kesällä 2011. Opinnäytetyön tekemiseen ja haastattelun toteuttamiseen pyysin kirjallisen luvan Mikkelin vankilan johtajalta joulukuussa 2011 (Liite 1). Luvan saatuani suunnittelin teemahaastattelurungon (Liite 4). Haastattelun teemat ovat samoja elämän osa-alueita kuin vapauttamissuunnitelmassa. Apukysymyksillä halusin tarkentaa aihetta, motivoida keskustelun ylläpitämistä ja lisätä vuorovaikutuksellisuutta.

Haastateltavien valinnassa oli kaksi kriteeriä: haastateltavan edellisestä vapautumisesta oli kulunut korkeintaan kolme vuotta ja heillä sai olla korkeintaan kolme vankikertaisuutta. Kolme vuotta olisi suhteellisen lyhyt aika, että haastateltava muistaa edellisen vankilassa olemisen. Lisäksi muistamista helpotti myös se, että vankikertaisuuksia ei ole liian useita. Haasta-

teltavat olivat vapautuneet Itä- ja Pohjois-Suomen Rikosseuraamusalueen eri avo- ja suljetuista vankiloista. Vankitietojärjestelmästä en kerännyt mitään taustatietoja, vaan Mikkelin vankilan erityisohjaaja lupautui etsimään tammikuussa 2012 Mikkelin vankila kirjoilla olleista vangeista edellä mainituilla kriteereillä olevia vapaaehtoisia haastateltavia. Erityisohjaaja teki kaksi hakua tammikuussa 2012 ja haastateltavia löytyi ensimmäisellä haulla kymmenen kappaletta, joista yksi ei halunnut osallistua ja yksi vanki siirrettiin toiseen vankilaan rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan. Toisella hakukerralla täyttyi kymmenen haastateltavan ryhmä. Haastatteluun osallistuvat muistivat hyvin, miten edellisellä vankeustuomiolla heidän vapauttamiseen liittyviä asioita hoidettiin. Ongelmia muistamisen ja haastateltavien suhteen ei siis ollut, vaikka etukäteen opinnäytetyön ohjauksen yhteydessä niitä arveltiin olevan. Haastetta kuitenkin toi joidenkin haastateltavien hienoinen ongelmallinen puheentuottaminen, joka vaati tarkkuutta litterointivaiheessa.

Haastatteluun osallistujat olivat vapaaehtoisia. Pyysin heitä kirjallisen suostumuksen osallistumisesta ja haastattelun nauhoittamisesta. Haastattelut olivat luottamuksellisia ja vapaaehtoisia, eikä haastatteluun osallistuminen tai siitä kieltäytyminen vaikuttanut haastateltavan vankilassa olemiseen. Pyrin haastatteluissa toimimaan objektiivisesti, ilman omia ennakkokäsityksiä virkamieheltä edellytettävällä tavalla. Haastattelun aineistoa ei käytetty mihinkään muuhun tarkoitukseen ja aineisto oli yksinomaan haastattelijan käytössä. Haastattelut kestivät kahdestakymmenestä minuutista kuuteenkymmeneen minuuttiin ja haastattelupaikka oli Mikkelin vankilan perhetapaamistila. Haastattelut nauhoitin videokameralle ilman kuvaa, tallennuksen tein tietokoneen muistitikulle ja litterointi tapahtui kahta tietokonetta ja korva-kuulokkeita käyttäen. Toisella koneella kirjoitin ja toisella kuuntelin nauhoitukset korvakuulokkeiden avulla.

Sisällön analyysin ensimmäisessä vaiheessa päätin mikä aineistossa on kiinnostavaa. Merkitsin aineistosta kiinnostavat asiat merkkaustussilla, alleviivauksilla ja ympyröimällä. Merkityksettömät asiat jätin pois tutkimuksesta. Keräsin merkityt asiat yhteen ja erilleen muusta aineistosta. Järjestin litteroidun aineiston teemoittain ja kirjoitin yhteenvedon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.)

Haastattelut toteutin tammikuun 2012 aikana Mikkelin vankilan perhetapaamistilassa. Haastattelut kestivät 20 minuutista 60 minuuttiin. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 57 sivua, rivivälillä 1 ja fonttikoko 12. Aineiston litteroinnin, tarkistamisen ja järjestämisen teemoittain toteutin helmikuussa 2012. Haastattelun teemat olivat vapauttamissuunnitelmaan kuuluva osa-alueet: asuminen, toimeentulo, koulutus- ja työllisyys, sosiaaliset sidokset, päihdekuntoutus, muu kuntoutus, valvonta ja muut asiat. Haastattelussa käytin kunkin teeman aihepiiriin mukaisia apukysymyksiä. Apukysymysten tarkoituksena on pitää yllä haastateltavan motivaatiota osallistumista keskusteluun ja mielenkiinnon ylläpitämistä. (Liite 4)

6.3 Aineiston analyysi ja tutkimuksen luotettavuus

Sisällönanalyysiä voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin (Tuomi, Sarajärvi, 2009, 91). Sisällön analyysin ensimmäisessä vaiheessa päätin mikä aineistossa kiinnostaa. Merkitsin aineistosta ne asiat, mitkä sisältyivät kiinnostukseeni ja muut jätin pois tutkimuksesta. Keräsin merkityt asiat yhteen ja erilleen muusta aineistosta. Järjestin litteroidun aineiston teemoittain ja kirjoitin yhteenvedon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.)

Kuten edellä mainitsin, haastateltavat osallistuivat haastatteluun vapaaehtoisesti eikä osallistuminen tai kieltäytyminen vaikuttanut haastateltavan silloiseen vankilassa olemiseen tai vankisijoitteluun. Haastateltavien henkilöllisyys ei ole tunnistettavissa. Suoraan lainatuissa tekstissä olen käyttänyt muutettuja etunimiä. Haastatteluissa korostettiin luottamuksellisuutta ja haastateltavat kertoivat avoimesti kokemuksiaan. Objektiivisuuteen pyrin suhtautumalla haastateltavien kertomuksiin ilman omien asenteiden vaikutusta. Samalla tavoin, kuten virkamiehenä toimin omassa työssäni. Murreilmaisuja en muuttanut, vaan olen kirjoittanut puheen murretta käyttäen.

Tutkimukseen luotettavuuteen liittyy myös tallenteen onnistuminen, puheen selkeys ja kuuluvuus. Tallensin kaikki haastattelut videokameraa käyttämällä ilman kuvaa. Siirsin haastattelut videokameralta tietokoneen muistitikulle. Litteroinnissa apunani oli kaksi tietokonetta ja korvakuulokkeet. Toisella tietokoneella kuuntelin kuulokkeiden kautta puheen ja kirjoitin toisella tietokoneella. Tällä tavoin toimiessani varmistin, että kukaan muu ei kuullut tallennettua haastattelua ja tallenteen ääni kuului suhteellisen selvästi. Toinen mahdollisuus olisi ollut puheen tallentaminen perinteisesti sanelulaitteen avulla c-kasetille. Pidin tätä vaihtoehtoa hankalampana, koska c-kasettien saatavuudesta en ollut varma. Lisäksi sanelulaitteen käyttö litterointivaiheessa olisi ollut hankalampaa, koska nauhaa olisi pitänyt kelata manuaalisesti taakse ja eteen.

7 TULOKSIA

7.1 Asuminen

Tutkimukseen osallistui kymmenen vapaaehtoista haastateltavaa Mikkelin vankilasta, jotka olivat joko tutkinta- tai vankeusvankeja. He olivat vapautuneet Itä- ja Pohjois-Suomen Rikosseuraamusalueen eri vankiloista. Haastateltavista neljällä olivat asuntoasiat järjestyksessä vankilasta vapautuessa. Heillä asunto oli säilynyt vankeuden ajan. Kolme heistä sai Kansaneläkelaitoksen asumistukea ja toimeentulotukea vuokran maksamiseen vankeuden ajalta. Yksi haastateltavista pääsi valvottuun koevapauteen ja hän asui naisystävän luona koevapauden aikana.

Kaksi haastateltavaa kymmenestä kertoi, että he menivät vanhempien luokse asumaan vankilasta vapauduttua. Yhdellä heistä oli viralliset osoite- ja asumistiedot vanhempiensa luokse ennen kuin hän oli joutunut vankilaan. Asumisen jatkamisesta vankeuden jälkeen hän oli sopinut vanhempien kanssa etukäteen. Häntä olisi vankilassa tuettu asunnon hankkimisessa, mutta hänen oli parempi mennä vanhempiensa luokse asumaan alkuvaiheessa. Tuloksien kannalta pohdin sitä, että onko vanhempien luokse asumaan menevä aikuinen asunnoton. Päädyin kuitenkin siihen, että vanhempien luokse asuvaan menevä ei ole asunnoton.

Toinen vanhempien luokse asumaan menneistä kertoi, että häntä ei autettu asumisen järjestämisessä vankilassa. Hänen asunnontarvettaan ei huomioitu vankilassa millään tavalla. Hän kertoo, että hänen tuomionsa oli lyhyt. Hän muistelee kertoneensa, että hän menee vanhempien luokse asumaan. Molempien haastateltavien mielestä olisi tärkeää, että vankilassa autettaisiin asuntoasian järjestämisessä. Lisäksi haluttaisiin olla itse mukana asunnon järjestämiseen liittyvissä asioissa ja näin päästä vaikuttamaan omaan tulevaisuuteen aktiivisesti.

Neljä kymmenestä haastatteluun osallistuneista vapautuivat vailla vakinaista asuntoa. Asuntohakemusten täyttämässä ja lähettämässä annettiin vankilasta tukea. Kahden asunnottomana vapautuvan kanssa laitettiin asuntohakemuksia useille vuokranantajille ja asuntoja kyseltiin puhelimitse hakemuksen lähettämisen jälkeen. Yksi haastateltava kertoi, että hänen asuntoasiaansa hoidettiin auttamalla asuntohakemuksen täyttämässä. Tämän lisäksi vankilan sosiaalityöntekijä ja yhdyskuntaseuraamustoimiston ehdonalaisvalvoja tekivät yhteistyötä yrittämällä järjestää hänelle asuntoa, mutta asunnon saaminen kaatui haastateltavalla olleisiin maksamattomiin vuokriin.

Yksi asunnoton vapautuva vanki kieltäytyi vankilan erityisohjaajan tarjoamasta avusta asunnon hankinnassa.

"Tuota kyl se kävi tuo erityisohjaaja, vai mikä se oli... Kävi kyseleen nii onko kämpät ja nää?... , mut mää niinkö sanoin, et mää hommaan sit siviilitä." (Hannes)

Haastateltavalla ei ollut mitään erityistä syytä, miksi hän ei ottanut tarjottua apua vastaan. Hän kertoi, että halusi vain itse hoitaa asioitaan.

7.2 Toimeentulo

Haastattelun seuraavan teeman mukaan käsiteltiin toimeentuloa. Haastateltavista kuusi sai vapauduttuaan sosiaalitoimesta toimeentulotukea. Yhden haastateltavan toimeentulona oli ammattiliitosta saatava työttömyyspäiväraha ja yksi haastateltava oli eläkkeellä. Loput kaksi saivat toimeentulonsa työmarkkinatuesta.

Toimeentulotuen hakemusten täyttämisessä ja avun saamisessa esiintyi erilaisia käytäntöjä. Neljä toimeentulotuen saajaa sai toimeentulotuen hakemiseen apua vankilasta. Yksi haastateltava kertoi, että hän oli itse täyttänyt hakemuksen omatoimisesti. Hänelle vankilan sosiaalityöntekijä oli varannut valmiiksi ajan vapautumisen jälkeen sosiaalitoimistoon. Haastateltavalle oli kerrottu, että hakemusta ei voi täyttää vankilassa ollessa vaan vasta vapautumisen jälkeen.

"Siis mä tein sen oma-aloitteisesti (toimeentulotukihakemuksen). Ei virkailija auttanut ja sekin piti hoitaa sitten siviilistä käsin, että sekkään ei enää onnistunut, että edellisellä kerralla sekin onnistu, että tuli niinku toimeentulotuki vapautuessa." (Pekka)

Haastateltavan kohdalla oli käynyt myös niin, että hän ei saanut soittaa itse aikaa vankilan puhelimesta, vaan vankilan sosiaalityöntekijä oli varannut ajan hänen puolestaan. Haastateltava oli tyytymätön tähän käytäntöön. Hänen mielestään pitäisi vankilassa saada hoitaa asioitaan.

"...eihän tuo nyt edellytä mitenkään sillee että siviilissä hoitais asioita paremmin, et jos niitä ei saa täälläkään niinku tehdä ite." Hän jatkoi: "Joo mielellään.. siis hoitaisin ite kaikki asiat." (Pekka)

Yhden haastateltavan toimeentulotukihakemus käsiteltiin sosiaalitoimistossa hänen ollessa vankilassa ja rahat olivat hänen tilillään vapautumispäivänä

"Soitettiin niinku varmaan kuukautta ennen sinne ja sanottiin päivä millo mä pääsen...muistaaksen maksovat tota samana päivänä." (Esko)

Haastateltava kertoi, että hän oli laittanut soittamisen lisäksi kirjallisen toimeentulotukihakemuksen sosiaalitoimistoon. Lisäksi häntä oli ohjattu, mitä pitää tehdä ja missä virastoissa käydä vapauduttua. Hän oli saanut mukaansa muistilistan, mikä helpotti hänen asioiden hoitamista itsenäisesti.

"Kyl ´ ne neuvo, et samana päivänä meet sinne ja sinne ja sinne, kävin sit joka paikassa ...Joo muistilista et muisti.." (Esko)

Omasta aktiivisuudesta hoitaa asioitaan kertoi Pertin kuvaus, jossa hän kertoo osallistuneensa ohjelmatoimintaan ja sitä kautta hänellä oli hyvät yhteydet ohjelmasta vastaavien työntekijöiden kanssa.

"...mut mää kävin sit ´ Kalterit taakse-kurssia. Sit ´mää aika hyvin tutustuin niihin työntekijöihin plus tota niinku sosiaalityöntekijän luonakin selevittelemässä asioita ja mää otin ite aika paljin kaikkee esille." (Pertti)

Kaksi haastateltavaa oli toiminut itsenäisesti toimeentulotuen hakemisen suhteen, he eivät halunneet apua vankilaviranomaisilta. Toiselta oli kuitenkin vankilassa kysytty avun tarvetta, toinen oli ilmoittanut hoitavansa asiat itse. Yksi haastateltava kertoi, että ei ollut saanut mitään apua vankilassa toimeentulotuen selvittämisen suhteen. Eläkettä saanut haastateltava oli käynyt näyttämässä vapauspassia Kelan toimistossa ja näin saanut eläkkeensä maksettavaksi normaalisti kuukausittain. Ammattiliiton päivärahoista toimeentulonsa saanut oli päässyt valvottuun koevapauteen ja työelämävalmennukseen.

7.3 Koulutus ja työllisyys

Kolmantena teemana haastattelussa käsiteltiin koulutusta ja työtä. Haastateltavista kymmenestä henkilöstä seitsemän oli vapautunut työttömänä. Valvottuun koevapauteen vapautunut haastateltava oli päässyt työelämänvalmennukseen. Yksi oli saanut töitä heti vapauduttua entiseltä työnantajalta. Yksi haastateltava oli eläkkeellä. Kaikki haastateltavat, eläkkeellä ollutta lukuun ottamatta, olivat käyneet ilmoittautumassa työttömäksi työnhakijaksi työ- ja elinkeinotoimistoon (te-toimisto) päivystysajalla vapautumisen jälkeen. Kenenkään kohdalla ei ollut pidetty mitään yhteyttä ennen vapautumista te-toimistoon. Yksi haastateltava kertoi, että te-toimistoon ilmoitettiin, että haastateltava oli joutunut vankilaan.

Yksi haastateltava kertoi, että hän oli hakenut töitä vapautumisen jälkeen itsenäisesti. Hän mainitsi, että häntä oli ohjattu vankilasta hoitamaan asioitaan vapautumisen jälkeen. Yksi haastateltava oli päässyt työvoimapolitiittiseen koulutukseen vapautumisen jälkeen. Haastateltava kertoi käyneensä koulutusta viikon, jonka jälkeen hän oli keskeyttänyt sen. Yksi haastateltava kertoi, että hän oli ollut töissä siihen saakka kun oli joutunut vankilaan. Tämä entinen työnantaja oli luvannut hänelle siviilityötä, mikäli haastateltava pääsisi avolaitokseen. Tuolloin haastateltava ei ollut avolaitoskelpoinen. Hän oli päässyt töihin heti vapautumisen jälkeen. Valvottuun koevapauteen päässyt haastateltava oli itsenäisesti hoitanut lomillaan te-toimiston kanssa sopimuksen työelämänvalmennuksesta.

Työ- ja elinkeinotoimistojen kanssa tehty yhteistyö oli lähes olematonta. Suurin osa vapautui työttömäksi eikä työllistymisen edellytyksiä tuettu millään tavalla. Yhteistyö olisi kuitenkin erittäin olennainen asia vapautuvien vankien työllistymismahdollisuuksien parantamisessa, uusintarikollisuuden ehkäisemisessä ja yhteiskuntaan sijoittumisessa.

7.4 Sosiaaliset sidokset

Neljäntenä teemana haastattelussa käsiteltiin sosiaalisia sidoksia. Kymmenestä haastateltavasta kuudella henkilöllä ei ollut puolisoa eikä lapsia, kahdella haastateltavalla oli puoliso ja kahdella henkilöllä oli perhe. Molemmilla perheellisillä haastateltavilla oli edellisen vankeuden aikana perhetapaamisia. Toinen heistä oli ollut isä-lapsi-leirillä ja perheleirillä. Yhdellä haastateltavalla perhetapaamiset oli säännöllisesti vaimon kanssa.

Isä-lapsi-leirille osallistuneen kuvausta siitä, miten häntä motivoitiin osallistumaan leirille ja miten hän koki leirin onnistuneen.

"...mulla oli vankeusaikana isä-lapsi-leiri ja perheleiri ja tommoset niinku isä-lapsi-leiri ku mie sain, mie sanoin et tyttö oli niin pieni, että ota missään nimessä, mutta sit ´minut puhuttiin siinä ympäri. En mie siellä yksin oo, että kyl hyö auttaa siellä. Ja sit ´otinkin kuitenkin tytön ja ... siellä leirillä et siihen sain vielä tosi hyvin... tosi hyvin tukea ja apua siihen." (Lauri)

Vaikka haastateltava oli ollut pienen lapsen kanssa ensimmäisen kerran kahdestaan ilman puolisoa, hän oli tyytyväinen päätökseen lähteä isä-lapsi-leirille. Hän oli saanut hyvin tukea ja apua lapsen hoidossa lierillä työskenteleviltä henkilöiltä.

"Järkevämpi olisi ollut minun kohdalla toisinpäin... olisi ensin ollut emännän ja lapsen kaa yhtä aikaa ja sit jäänyt lapsen kaa yksin, mut ´.. mut ´kyl se meni ihan hyvin." (Lauri)

Toinen perheellinen haastateltava kertoi, että hänellä oli ollut yksi perhetapaaminen ja muut tavallisia tapaamisia.

"Silloin oli vielä niin helppoa, ku lapsi oli niin nuori, mut ´ että ei nyt voi tulla ees tapaamaan ku sei ymmärrä, et ´ ei saa koskea." Hän jatkoi: "Vastasyntynyt silleen, että kaks ´ vuotta kattelin lasien läpi, et miten kasvaa." (Pekka)

Yleisesti kaikki haastateltavat olivat pitäneet yhteyttä läheisiin ja sosiaaliseen verkostoon puhelimella ja kirjeitse. Vankilaviranomaiset eivät olleet kenenkään tapauksessa olleet yhteydessä sosiaaliseen verkostoon, eikä verkostoa huomioitu vapautumisen yhteydessä. Haastateltavat eivät toivoneet mitään erityistä yhteydenpitoa läheisiin, eivätkä he osanneet sanoa millaista yhteistyötä sosiaalisen verkoston kanssa voisi tehdä.

7.5 Päihdekuntoutus

Päihdekuntoutusta avopalveluna A-klinikalla vapautumisen jälkeen järjestettiin viidelle haastateltavalle. Kaksi haastateltavaa oli varannut ajan A-klinikalle vapautumista valmistavan työntekijän avustuksella. Kolme muuta haastateltavaa olivat omatoimisesti varanneet ajan A-klinikalle. Yksi heistä oli valvottuun koevapauteen päässyt henkilö. Yksi haastateltava kertoi, että lastensuojelussa vaadittiin hänen käyvän seuloissa A-klinikalla, joten hän ei tarvinnut tukea vankilasta päihdepalvelujen järjestämisessä.

"Tota... siitäkin oli tieto, että ko mä vapauin, että ööö lastensuojeu vaatii multa puhtaita seuloja ja... että ne oli antanu jo perhetapaamisten takia ja muutenki puhtaita seuloja. Ja tiesin, että sen vaatu A-klinikalla käynti joka tapauksessa..." (Lauri)

Viidelle haastateltavalle ei ollut järjestetty vapautumisen jälkeistä päihdepalvelua. Heistä neljä ei kokenut tarvitsevansa tai heillä ei ollut halukkuutta sitoutua päihdehuollon avopalveluihin. Yhdessä haastattelussa ei käynyt ilmi, minkä vuoksi hänellä ei ollut päihdepalveluja vapauduttua, vaikka hän oli ollut vankilassa päihdeettömällä osastolla ja osallistunut Kalterit taakse - ohjelmaan.

"... silloku olin kyllä niin ku olin kurssilla ja asuin päihdeettömällä. Se oli kyllä tosi hyvä semmonen niinku ponnahduslauta, koska olin selvin päin jonkun aikaa, niinku mitä oli kiinni. Ja sitten tota niin käsitti jotain niitä asioita ja ... niin tota, kyl ´mkää aika pitkään olin sitte melko selvin päin ku pääsin siviiliin ja töihin. Sit jossain vaiheessa se meni miten meni..." (Pertti)

Yksi haastateltava kertoi, että hänellä ei ollut A-klinikan palveluja, mutta hän oli yhdyskunta-seuraamustoimiston valvojan kanssa käynyt kaksi vuotta keskustelua myös päihteisiin liittyen.

"No, ainut mitä oli (päihdekuntoutus) valvojan kanssa keskustelut, mut ´ en mä sielläkään loppujen lopuksi jaksanut aina käyvä... Kaksi vuotta kävin... Sitten jätin vähän käymättä, niin en mä siellä olis edes jakanut käyvä, kun se on sitä samaa... samaa vaan... Kyl ´ se anto sillee kyllä si... huonompina hetkinä kyl ´ löys niinku... mulla oli sinäänsä hyvä työntekijä, että se jakso niiku kannustaa ja antos vähän niinku voimia siihen... että pysys ´ erossa niist ´ piireistä.
(Pekka)

Haastateltavista neljä henkilöä oli käynyt vankilassa päihdeohjaajan vastaanotolla ja kaksi oli ollut päihteettömällä osastolla, joista toinen oli käynyt Kalterit taakse - ohjelman ja toisen haastateltavan vankilassaoloajankohdalla ei ohjelmaa järjestetty, koska edellinen oli loppunut juuri ennen hänen osastolle saapumista.

7.6 Muu kuntoutus

Muun kuntoutuksen tarvetta käsiteltiin haastattelun teemojen mukaan seuraavana. Yksi haastateltava olisi tarvinnut muuta kuntoutusta liittyen fyysiseen kuntoutukseen liittyen. Vaivaa ei hänen mukaansa tutkittu vankilassa, vaan kipua lievitettiin särkylääkkeillä, joista hän ei kivunlievitykseen kokenut saaneensa apua. Haastateltava kertoi, että hänen vankeusaikansa oli suhteellisen pitkä, että tarpeelliset tutkimukset olisi voinut suorittaa. Vapautumisen yhteydessäkään ei asiaan kiinnitetty huomiota, vaan haastateltava oli itse hakeutunut hoitoon vapautumisen jälkeen.

Yksi haastateltava kertoi, että hän oli käynyt vankilassa psykologin luona keskustelemassa väkivaltaisesta käyttäytymisestä. Rangaistusajan suunnitelmassa hänelle oli tavoitteena väkivaltaisen käyttäytymisen käsittelemistä. Haastateltava kertoi käyneensä vankilapsykologin vastaanotolla asian käsittelemiseksi, mutta vapautumisen jälkeen hänellä ei ollut mitään jatkotyöskentelyä.

7.7 Valvonta

Seitsemäs teema käsitteli valvontaa ja sen suunnittelua. Haastateltavista puolet vapautui ehdonalaan vapauteen ja heille tuli valvonta. Kaksi haastateltavaa kertoi, että heidän ensimmäinen tapaamisen tulevan valvojan kanssa ja valvontasuunnitelman alustava laatiminen

tapahtui videoneuvotteluna. Yhtä vapautuvaa kävi valvoja tapaamassa henkilökohtaisesti vankilassa. Yksi haastateltava kertoi, että hänelle oli varattu aika ensimmäiseen valvontatapaamiseen vankilasta puhelimitse ja valvottuun koevapauteen vapautunut kävi henkilökohtaisesti yhdyskuntaseuraamustoimistossa sopimassa valvonnan aloittamisesta.

Videoneuvotteluun osallistuneet haastateltavat olivat tähän tapaan tyytyväisiä. Toinen heistä kuvaili tapahtumaa seuraavasti.

"..., mutta että se ois semmonen hyvä systeemi, että kaukaa pystyy pitämään, vähän niinku livenä." (Antti)

Myös toinen haastateltava oli tyytyväinen tapaan hoitaa ensimmäinen valvontatapaaminen videoneuvotteluna. Yhtä haastateltavaa oli valvoja käynyt henkilökohtaisesti tapaamassa vankilassa kaksi kertaa kahden vuoden aikana. Ensimmäinen tapaaminen vankilassa oli tullut hänelle täytenä yllätyksenä. Hän oli tapaamisiin ja muuhunkin yhdyskuntaseuraamustoimiston toimintaan erittäin tyytyväinen.

Yhteistyön sujuvuutta yhdyskuntaseuraamustoimistoon kannattaisi käyttää laajemmin hyväksi verkostoyhteistyön kannalta. Suljetuista vankiloista vapautuvat eivät välttämättä pääse hoitamaan siviiliasioitaan poistumisluvilla kuten avolaitoksista. Videoneuvottelun avulla pystytään siviilissä toimiva verkosto kokoamaan yhdyskuntaseuraamustoimistoon ja vapautuvan vangin ei tarvitse lähteä vankilasta verkostokokoukseen.

"Kyllä siellä krimin (yhdyskuntaseuraamustoimisto) puolella hoitaa hyvin nuo hommat, ei täällä vankilassa oikein toimi mikään." (Pekka)

Lisäksi Pekka mainitsee seuraavaa toiminnan parantamishdotuksia kysyttäessä.

"No, ei sitä enää paremmin enää, itsestään se on kiinni, et käy siellä.. (yhdyskuntaseuraamustoimistossa)." (Pekka)

Valvottuun koevapauteen vapautunut ei ollut tyytyväinen vankilan toimintaan valvotun koevapauden toimintasuunnitelman laatimisen suhteen. Yhdyskuntaseuraamustoimistossa hän oli käynyt sopimassa henkilökohtaisesti valvonnan aloittamisesta, kuten muutkin toimintasuunnitelmaan liittyneet viranomaisasiat. Haastateltava, joka oli varannut ajan vankilasta ensimmäiseen valvontatapaamiseen, piti henkilökohtaista kontaktia erittäin hyvänä tapana aloittaa valvonta, hän ei kaivannut yhteydenpitoa vankilasta. Hänen mielestään oli parempi aloittaa niiden henkilöiden kanssa, kenen kanssa tulee olemaan tekemisissä koko valvonnan ajan. Näin hän kertoi valvonnan suunnittelusta vankilassa.

"No, ei oikeastaan ku sit ku sinne meni niin ku jos kato olis sitä hirveesti ... (suunnitellut etukäteen)...sit ois ollu ihan eri ihmiset, niin paremmin se oli minusta, että oli se ensimmäinen tapaaminen siellä sit ´niitten kans´, joitten kans ´tulee olemaan tekemisissä, niin... niin niitten kans ´puhuu ja miettii miten miten se tapahtuu...." (Pertti)

7.8 Muut asiat

Vapauttamissuunnitelmien laatimisessa ilmeni erilaisia käytäntöjä. Kymmenestä haastateltavasta yksi kertoi, että hänelle ei laadittu vapauttamissuunnitelmaa, koska hän halusi hoitaa asioitaan omalla tavalla. Toisen haastateltavan vapauttamissuunnitelmaa hoidettiin osittain olemalla yhteydessä valvontaan liittyen yhdyskuntaseuraamustoimistoon.

Tarjolla olleen tuen ja avun saamisessa koettiin myös vaihtelevuutta. Kolmen haastateltavan tapauksessa vapauttamisesta vastaava työntekijä oli ottanut vapautuvan vastaanotolle hoitamaan vapautumiseen liittyviä asioita. Kaksi haastateltavaa kymmenestä oli hakeutunut itse virkailijan vastaanotolle. Kaksi haastateltavaa koki, että he eivät saaneet riittävästi tukea vankilaviranomaisilta vapauttamiseen liittyvien asioiden hoitamisessa. Toinen näistä oli valvottuun koevapauteen vapautunut ja hän kertoi hoitaneensa kaiken itsenäisesti vankilomiltaan. Erään haastateltavan näkemys oli, että vankilasta asioiden hoitaminen ei anna hyvää vaikutelmaa. Asunnon ja työn saaminen vaikeutuu, jos vankilassa oleminen paljastuu. Näin oli parempi hoitaa asiat vankilan jälkeen.

Toinen päihteettömillä osastoilla ja ohjelmatoimintaan osallistunut haastateltava kertoi pysyneensä lähestymään vapauttamisesta vastaavaa henkilökuntaa helposti. Hän oli tutustunut henkilökuntaan hyvin ohjelmatoiminnan myötä ja koki, että heitä oli helpompi lähestyä tämän vuoksi. Haastateltavan vapauttamissuunnitelman laatiminen sujui täten myös asianmukaisesti ja he olivat tyytyväisiä lopputulokseen ja omaan aktiivisuuteen vapauttamissuunnitelmaa tehtäessä.

Vapauttamisen suunnittelussa yhteistyötä tehtiin jonkin verran sidosryhmien kanssa. Kenellekään haastatteluun osallistuneista ei pidetty verkostokokousta tai sen kaltaista yhteistyöneuvottelua. Asiat hoidettiin pääsääntöisesti puhelimen välityksellä. Kahden vapautuvan valvontasuunnitelma laadittiin videoneuvotteluna yhdyskuntaseuraamustoimiston viranomaisen kanssa. Videoneuvotteluun molemmat haastateltavat olivat tyytyväisiä.

Haastateltavat esittivät omia kehittämistarpeitaan, joihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota vankilasta vapautuessa. Ylivoimaisesti tärkein kehittämisalue vastaajien mielestä oli asumi-

seen liittyvät asiat. Seitsemän kymmenestä toivoi, että asunnon saantiin panostettaisiin enemmän vankilassa. Asumiseen liittyvät haasteet ei nähty yksinomaan vankilan ratkaistavaksi, vaan toivottiin yhteiskunnalta panostusta vapautuvien vankien erityistarpeisiin.

"...niin tota velvotetaan yhteiskuntaa järjestämään tukiasumismuotoa, joka ei ole kodittomien yömajan tapaisia eikä kriminaalihuollon soluasumisia, missä niinku sijoitetaan rikolliset taas niinku kaikki yhteen." (Jaakko)

Kolme haastateltavaa kymmenestä toivoisi myös enemmän apua ja tukea päihdeongelmiin sekä vankilassa että hoitojatkumon suunnitteluun ja toteutukseen vapautumisen jälkeen. Kaksi haastateltavaa toivoi saavansa tukea toimeentuloasioihin ja yksi näki kehittämistarpeena velkaneuvonnan vankiloissa.

Edellisten lisäksi rangaistusajan suunnitelmien laatimiseen ja niiden tarkentamiseen kaksi haastateltavaa toivoivat enemmän perehtymistä. Toinen haastateltava toi esille sen, että rangaistusajan suunnitelman mukainen toiminta tehtäisiin näkyväksi ennen vapautumista ja näin varmistettaisiin, että suunnitelma on toteutunut ja tavoitteet saavutettu. Toinen haastateltava toivoi rangaistusajan suunnitelman tekemistä rauhassa keskustelemalla yhdessä tuomitun kanssa. Hän kertoi, että aikaisemmat hänelle laaditut rangaistusajan suunnitelmat olivat kiireellä ja huolimattomasti laadittuja.

Eräs haastateltava toi esille erityisesti nuoret, joiden palvelutarjontaan kunnissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Hänen mielestään työnhaun voimaan laittaminen ei ole riittävä toimenpide työllistymisen edistämiseksi. Hän kaipaakin myös nuorille jotain muita toimenpiteitä kuin työnhaun uusimista tai toimeentulotuen laskemista.

"... ongelmanuoriin ylipäättänsä ainakaan meillä ei oo niinku mitään meille..." (Antti)

... ja mun mielestä sosiaalityöntekijöitä pitäis´ jotenki ohjeistaa vankien kanssa toimintaan. Eihän ne ymmärrä yhtään mitään, pistää vaan toimeentulotukilistalle ja työkkäriin kun meet niin ne antaa suoraan kymmenen kuukautta työhakua." (Antti)

Jaakko puolestaan painotti erityisryhmien kanssa työskentelevien koulutuksen ja asenteiden parantamista. Hänen mielestään koulutuksen avulla voidaan vaikuttaa työntekijöiden asenteisiin ja lisätä tietotaitoa.

*"... näitten vankilaviranomaisten kans´ tulis olla mahdollisimman koulutettu-
ja... että siinä tarvitaan semmoista ihmistä, että joitten asenne on niinkun
semmonen, että ne ei lähde niinkun tuomitsemaan vaan, vaan käsittelee ihmi-
siä niinkun asiakkaana joiden asioita pyritään hoitamaan niinkun hoitamaan
eteenpäin.." (Jaakko)*

Lisäksi eräs haastateltava toivoi saavansa vankilasta neuvoa ja opastusta sekä informaatiota vapautumisen jälkeisten asioiden hoitamisessa. Yhdessä haastattelussa toivottiin opetustarjonnan monipuolistamista sekä päihde- ja mielenterveyspalvelujen piiriin pääsemistä helpommaksi vankilassa siten, että sopimus- ja päihteettömille osastoille olisi helpompi päästä ilman jonotusta.

Yleisesti voidaan todeta, että vapautujan oma aktiivisuus tuli esille useissa haastatteluissa. Erityisesti se korostui valvotun koevapauden toimeenpanosuunnitelman laatimisessa. Valvottuun koevapauteen pyrkivälle oli myönnetty poistumislupia, joiden aikana hän kävi neuvottelemassa eri toimijoiden kanssa. Haastateltava ilmaisi tyytymättömyyttään siihen, että hänen piti uhrata paljon aikaa ja vaivaa päästäkseen valvottuun koevapauteen. Hän olisi toivonut vankilahenkilökunnalta enemmän tukea asioidensa hoitamisessa.

8 POHDINTAA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSIA

Rikosseuraamusalalla on korostunut viime aikoina kuntouttavalle sosiaalityölle ominainen näkökulma. Rikosseuraamusalalla on alettu laatimaan erilaisia tilannearvioita (riski- ja tarvearvio) ja suunnitelmat (esim. rangaistusajan suunnitelma). Lisäksi palveluohjauksen periaatetta on pyritty tuomaan alalle. Erityisohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden työorientaatiossa korostuu psykososiaalinen työ. (Rantanen 2009, 111.)

Rikosseuraamuslaitoksen yhtenä tehtävänä on ehkäistä omalta osaltaan uusintarikollisuutta ja lisätä yhteiskunnan turvallisuutta (Rikosseuraamuslaitos arvot). Sosiaalisessa kuntoutuksessa korostuvat tietyt kuntouttavan toiminnan piirteet Keskeinen osa kuntouttavaa toimintaa on suunnitelmallisuus. Vankeinhoitoon suunnitelmallisuus on tullut uuden vankeuslain myötä. Uusintarikollisuuden olennainen ehkäisyn muoto on rangaistusajan ja siviiliin siirtymisen suunnitelmallisuus. (Rantanen 2009, 111-112.)

Vapauttamissuunnitelma laadittiin 53 %:lle rangaistusvangeista (Kaurala & Kylämarttila, 2010,8). Turun Sanomissa 7.12.2011 julkaistun uutisen mukaan vuonna 2010 vain 40 %:lle vapautuvista vangeista tehtiin vapauttamissuunnitelma ja erityisesti lyhytaikaisvangit jäivät ilman suunnitelman tekemistä. Vuokko Karsikkaan (Turun Sanomat 7.12.2011) mukaan suurin syy tähän on se, että lyhytaikaisvankeja on paljon. Vapauttamissuunnitelmia ei ehditä tehdä ja niitä tehdään pääosin ilman yhteistyötä kotikunnan kanssa eikä Suomessa ole erillistä vankien jälkihuoltojärjestelmää. Ongelmana on myös, että rangaistusajan suunnitelmia tehdään arviointikeskuksessa rekisteritietojen perusteella.

Rangaistusajan suunnittelu käytännön tasolla jää usein pelkäksi muodollisuudeksi ja usein rangaistusajan suunnitelma laaditaan ns. suppeana versiona. Vangit eivät ymmärtäneet, mikä rangaistusajan suunnitelman merkitys tavoitteiden kannalta oli. Toisaalta rangaistusajan suunnitelmaa voitiin käyttää kielteisellä tavalla vankiin kohdistuvana rangaistuksellisen kontrollin välineenä: esimerkiksi, suunnitelma voitiin käytännön tasolla ottaa esiin mm. silloin, kun vanki itse halusi vaikuttaa rangaistuksensa toteutukseen. Tuolloin voitiin vedota esimerkiksi niin, että vangin esitys hylättiin. (Kivivuori & Linderborg 2009, 149.)

Omassa tutkimuksessani nousi rangaistusajan suunnitelmien laatiminen yhdeksi tärkeäksi kehittämiskohdaksi. Haastateltavien mielestä suunnitelmien laatiminen ja tarkistaminen vuorovaikutuksessa vangin kanssa koettiin suunnitelman toteutumisen kannalta merkitykselliseksi. Rangaistusajan suunnitelman laatiminen ja tarkistaminen säännöllisesti vuorovaikutuksessa vangin kanssa tukee vapautumisen hallittua ja suunnitelmallista onnistumista.

Lyhytaikaiset vangit ovat marginalisoituneet ja sosiaalisesti huono-osaisia. Heissä on huomattavasti enemmän työttömiä, asunnottomia, matalammalta koulutustasoltaan ja taloudellisista vaikeuksista kärsiviä kuin samanikäisessä miesväestössä keskimäärin. Lyhytaikaisvankien koulumenestys on ollut heikompaa ja heillä on ollut muita enemmän erityisrajoituksia koulunkäynnissä. He ovat aloittaneet seurustelun keskimääräistä aikaisemmin ja heidän parisuhteissa on ilmennyt enemmän negatiivisia puolia. Muutenkin heidän elämänsäkuuluun on liittynyt aikuisiällä enemmän kielteisiä tapahtumia. Rikosuransa nuorena aloittaneet muodostavat kaikkein huono-osaisimman ryhmän ja heihin on kasaantunut erilaiset ongelmat. (Kivivuori & Linderborg 2009, 56-57.)

Asunnottomuus ja vaikeudet työllistymisessä koskettavat huomattavaa osaa haastatteluun osallistuneista vangeista. Asunnon saamisen tukeminen ei pelkästään riitä uusintarikollisuuden ehkäisemisessä. Arkielämän taitojen harjoittelu ja tukeminen ovat edellytys asumisen onnistumiselle. Vankiloissa käytössä olevat erilliset teema- ja päihteettömät osastot sekä projektit ja hankkeet, joita on suunnattu vankiloista vapautuville, tarjoavat hyvän ponnahduslaudan yhteiskuntaan sopeutumiselle. Kaikki vangit eivät kuitenkaan syystä tai toisesta pääse osalliseksi näihin toimintoihin, vaikka tarvetta ja halukkuutta olisi. Kuntouttavan toiminnan edellytysten luominen vankiloihin ja jatkumoiden luominen siviiliin tarvitsee sekä henkilökunnan sisäistä että sidosryhmäyhteistyötä. Yhden työntekijän työpanos on riittämätön. Myös työntekijän aktiivisuus vaikutti myös vapauttamissuunnitelman laatimiseen. Vaikka työntekijän rooli on ratkaisevaa, vapautujan aktiivisuudella suunnitelman laatimisessa näyttäisi olevan merkittävyttä.

Vapautuvan vangin taidot ja kyky hoitaa asioitaan vaihtelee suuresti. Toisilla on paremmat taidot, kyvyt ja tiedot hoitaa omia asioitaan alati muuttuvassa yhteiskunnassa. Toiset puolestaan ovat heikommassa asemassa taitojen, kykyjen ja tiedon suhteen. Varsinkin nuorena alkanut päihteiden käyttö ja rikollinen toiminta ovat estäneet arkielämän taitojen oppimista.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö toteutti marras-joulukuussa 2011 kyselyn vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen yhteistyöstä työ- ja elinkeinohallinnon kanssa. Kyselyn avulla kerättiin tietoa, jonka avulla asiakkaiden näkökulma tulisi otetuksi huomioon nuorten yhteiskuntatakuun toteuttamisen suunnittelussa. Kyselyyn osallistui 15 vankilaa, joista yhdeksässä ei ollut työ- ja elinkeinohallinto järjestänyt tai kustantanut mitään koulutusta, työvoimapalvelua tms. vankilaan. Kolmessa vankilassa oli toimintaa ollut aikaisempina vuosina ja kahdessa vankilassa järjestetään jotain vaihtelevasti työntekijöiden yhteenoton jälkeen. Yhteistyötä tehtiin yleisimmin valvotun koevapauden valmistelun yhteydessä. Muu vankiloiden ja te-toimistojen välinen yhteistyö oli lähinnä vankien ohjaamista te-toimistojen palveluihin, vastaanottoaikojen varaamista vapautumisen jälkeiselle ajalle ja te-toimistojen nettisivujen käyttöä tai käytön ohjaamista. Avolaitoksessa olevia vankeja ohjattiin käymään te-toimistossa

ennen vapautumista mm. poistumisluvilla. (Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön kysely.)

Vapautuvien vankien työllistymiseen liittyvät vaikeudet nousivat esille myös opinnäytetyössäni. Yhteistyön niukkuus te-toimistoihin näkyi selvästi haastatteluissa. Te-toimistossa asioiminen jäi ”sitten kun vapaudun” -tasolle tai puhelinsoittoon. Työntekijän aktiivisuus nousee yhteistyön kannalta erittäin olennaiseksi tekijäksi. Yhteistyön sujuvuuden parantamiseksi olisi luontaista hyödyntää jo olemassa olevia hyviä käytäntöjä, joka toimii yhdyskuntaseuraamustoimistojen kanssa. Videoneuvottelujen tuomaa mahdollisuutta voisi laajentaa myös muiden sidosryhmien mukaan ottamisella. Siviilitoimijoiden verkoston voisi kutsua koolle yhdyskuntaseuraamustoimistoon. Tämä mahdollistaa myös läheisten ottamista mukaan suunnitteluvaiheen neuvotteluihin yhdessä viranomaisten kanssa.

Opinnäytetyön tekeminen oli kokonaisuudessaan opettavainen prosessi. Sain kurkistaa teorian ja käytännön kautta pieneen osaan vankilassa tehtävään työhön, nimenomaan vapautuvan vangin näkökulmasta. Olin yllättynyt siitä, kuinka avoimesti haastateltavat kertoivat kokemuksiaan, ei ainoastaan myönteisiä, vaan kielteisiä kokemuksia. He halusivat aidosti kertoa omasta kokemuksesta ja toivoivat sen parantavan vapautuvien vankien mahdollisuuksia sijoitua yhteiskuntaan ilman rikoksia.

Vapauttamiseen ja yleensä vankien kanssa tavoitteelliseen työskentelyyn tarvitaan vankilan johdon tukea ja kaikkien työntekijäryhmien yhteistyötä. Yksin yhden tai muutaman työntekijän tekemä työ ei riitä, siihen tarvitaan koko työyhteisön yhteistä tavoitetta ja yhteen hiileen puhaltamista.

Jos nyt tekisin kehittämistyön uudelleen, perehtyisin tarkemmin haastateltavien edelliseen rangaistuksen pituuteen sekä ikäjakamaan. Haastattelujen litterointivaiheessa panin merkille, että osa kertoi olleensa lyhyellä tuomiolla, mutta osan tuomion pituus jäi kysymättä tai he eivät sitä maininneet. Haastattelun teemarunkoon olisi voinut lisätä apukysymyksen tuomion pituuteen liittyen. Lisäksi olisin voinut tarkistaa vankitietojärjestelmästä haastateltavien vapauttamissuunnitelmat. Vankitietojärjestelmästä tietojen etsimiseen olisin tarvinnut luvan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnosta.

Opinnäytetyön tekeminen oli haaste sinällään alkuvaiheen hankaluudet mukaan luettuna. Tässä tarkoitan päätöstäni vaihtaa alkuperäistä opinnäytetyöni aihetta. Työn tekeminen on opimisen kannalta erinomainen tapa perehtyä johonkin ilmiöön syvällisemmin ja lähestymään aihetta eri puolilta. Opinnäytetyön tekeminen antoi myös näkökulmaa nykyiseen työhöni arviointikeskuksen erikoissuunnittelijana, koska vangille henkilökohtaisesti merkitsee paljon heidän asioihin perehtyminen ja rangaistusajan suunnitelma laatimisen merkitys vuorovaikutuk-

sessä tuomitun kanssa. Opinnäytetyöni on vain pieni kehittämis- ja tutkimustyö vapautuvien vankien vapautumisprosessin helpottamiseksi. Kehittämistyötä voisi jatkaa tarkastelemalla vankiloiden työntekijöiden kokemuksia vapauttamissuunnitelmien laatimisesta ja vankien vapauttamista.

Lähteet

- Aaltola, J. & Valli, R. toim. 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Juva: WS Bookwell Oy.
- Aaltola, J. & Valli, R. toim. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: Gummerus.
- Antikainen, A-M. 2008. Sosiaalityön kehittäminen suljetussa vankilassa – kokemuksia Sukeva-projektista. Kriminaalihuollon tukisäätiö raportteja 1/2008.
- Blomster, P., Linderborg H., Muiluvuori M-L., Salo I. & Tyni S. 2010. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja: RISE
- Engeström, Y. 1995. Kehittävä työntutkimus. Helsinki: Painatuskeskus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Fontana, A. & Frey, J.H. 1994. Interviewing. The Art of Science. Teoksessa Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. 1994. Handbook of Qualitative Research. California, London, New Delhi: Sage.
- Granfelt, R. 2008. Osalliseksi omaan elämään – Work out- ohjelma nuoren vangin tukena. Rikosseuraamusvirasto. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Granfelt, R. 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Haimi, T. ja Hurme j. 2007. Sosiaalisen kuntoutuksen käsite 1950-luvulta nykypäivään. Käsitehistoriallinen tarkastelu sosiaalisen kuntoutuksen käsitteestä. Jyväskylän yliopisto.
- Hirsjärvi, S., Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.painos. Helsinki: Tammi.
- Järvikoski, A ja Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. Näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen. Helsinki: WSOY.
- Kaurala, K., Kylämarntila, V. 2010. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Raportteja 2. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Kivivuori, J & Lindeborg, H. 2/2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkulusta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Rantanen, T. (Toim.) 2009. Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Laura-ammattikorkeakoulun julkaisusarja A.66. Vantaa: Edita Prima Oy.
- Rikoslaki 4 §, 29.8.2008/578.
- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Ryynänen, H. 2010. Seinien takana paljon työtä. Selvitys vankilasta vapautuvien vaikeasti asutettavien tukimahdollisuuksista. Raportteja 1/2010. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Yliopistopaino.

Turun Sanomat 7.12.2011.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus. Sähköiset lähteet:

Mikkelin vankilan historia

<http://www.rikosseuraamus.fi/27099.htm>

Mikkelin vankila

<http://www.rikosseuraamus.fi/6414.htm>.

Mikkelin vankilan toiminta

<http://www.rikosseuraamus.fi/27097.htm>.

Ehdonalainen vapaus

<http://www.rikosseuraamus.fi/15138.htm>

Oma Koti- hankkeen loppuraportti

www.rikosseuraamus.fi/58084.htm

Rakennuslehti, 14.2.2011

<http://www.rakennuslehti.fi/uutiset/projektit/24033.html>.

Rikosseuraamuslaitos, arvot

<http://www.rikosseuraamus.fi/49204.htm>

Rikosseuraamuslaitoksen strategia 20011-2020

<http://www.rikosseuraamus.fi/54002.htm>.

Seuraamukset

<http://www.rikosseuraamus.fi/49172.htm>

Vankeus, Rikosseuraamuslaitos

<http://www.rikosseuraamus.fi/53819.htm>.

Julkaisemattomat lähteet:

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön kysely Dnro 50/090/2011.

Rikosseuraamuslaitoksen tiedote 3.4.2012, lisätietoja: ylitarkastaja Vuokko Karsikas ja erityisasiantuntija Karoliina Taruvuori).

Liitteet

Liite 1. Lupa opinnäytetyön tekemiseen ja vankien haastatteluun Mikkelin vankilassa.

Liite 2. Markkinointikirje

Liite 3. Kirjallinen lupa haastateltavalta

Liite 4. Teemahaastattelurunko

Liite 1. Lupa opinnäytetyön tekemiseen ja vankien haastatteluun Mikkelin vankilassa.

Hakemus opinnäytetyön tekemiseen Mikkelin
vankilassa

Tuula Sanaksenaho
Opiskelija
Laurean ammattikorkeakoulu
Ylempi sosionomi amk-tutkinto sosiaali- ja rikosseuraamusala

Eva Vesanen
Johtaja
Mikkelin vankila

Pyydän kirjallista lupaa toteuttaa opinnäytetyöni Mikkelin vankilassa ajalla 1.1.2011-31.5.2012.

Opinnäytetyön tarkoitus:

Opinnäytetyöni tarkoituksena on kehittää vankilasta vapautuvan tuomitun vapautumisprosessia niin, että vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa vapautuvan kanssa voitaisiin entistä paremmin kiinnittää huomiota niihin ongelmallisiin alueisiin, joita vapautumiseen liittyy. Kiinnostuin suljetusta vankilasta vapautumisesta oman työni kautta. Olen työskennellyt Mikkelin vankilassa päihdeohjaajana ja määräaikaisena erityisohjaajana. Molempien työtehtävien yhtenä sisältönä kuuluu vapauttamisen valmistelu. Käytännön työtä tehdessäni olen törmännyt moniin ongelmakohtiin suljetusta vankilasta vapauttamisen suhteen. Vapauttamissuunnitelman tekemisen haasteellisuuteen haluaisin löytää työtä helpottavia keinoja. Samalla tarkoituksena on auttaa vapautuvaa vankia sijoittumaan yhteiskuntaan ja rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden edellyttämällä uusintarikollisuutta ehkäisevällä tavalla.

Opinnäytetyöhön kerättävä aineisto:

Tarkoituksena on haastatella Mikkelin vankilassa olevia sakko-, tutkinta- ja vankeusvankeja, jotka ovat vapautuneet alle 3 vuotta sitten vankilasta ja joilla on historiassaan enintään kolme vankeusrangaistusta. Haastattelu toteutetaan teemahaastattelun periaatteita noudattaen ja haastattelut nauhoitetaan. Haastattelun teemat nousevat vapauttamissuunnitelmassa olevien teemojen perusteella, joita ovat asuminen, toimeentulo, koulutus ja työllisyys, sosiaaliset sidokset, päihdekuntoutus, muu kuntoutus, valvonta sekä muuta asiat.

Haastateltavat valikoituu vankilan erityisohjaajan kautta. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista, eikä se liity miltään osin rangaistusajan suunnitelman toteuttamiseen eikä tämän hetkiseen vankilassa oloon. Haastateltavien henkilöllisyyttä ei pysty tunnistamaan ja haastattelun aineisto käytetään ainoastaan tähän opinnäytetyöhön, aineisto on ainoastaan opinnäytetyötä tekevän käytössä eikä sitä luovuteta kenellekään muulle henkilölle. Opinnäytetyön valmistuttua kaikki haastatteluaineisto tuhoetaan. Haastateltavilta pyydetään kirjallinen lupa käyttää aineistoa opinnäytetyöni tekemiseen. Haastattelu on täysin luottamuksellinen, vapaaehtoinen ja haastateltava on antanut siihen kirjallisen suostumuksensa. Haastateltavia tulee olemaan kymmenen.

Tutkimuskysymykset:

Miten vankilasta vapautuvan vangin mahdollisuuksia sijoittautua takaisin yhteiskuntaan voidaan parantaa vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa?
Millaisia erityisiä vapauttamiseen liittyviä toimenpiteitä vapautuva vanki tarvitsee?
Miten yhteistyötä siviiliviranomaisten, perheen ja läheisten kanssa voidaan kehittää?

Aikataulu: Kun opinnäytetyön tekemiseen tarvittava lupa on saatu, aloitetaan mahdollisten haastateltavien kartoitus. Haastattelut toteutetaan tammi-helmikuun aikana 2012, haastattelujen litterointi ja analyysi tapahtuu helmi-maaliskuun aikana 2012. Lopullinen raportti on valmiina toukokuussa 2012.

Mikkelissä 16.12.2011

Tuula Sanaksenaho

Hakemus opinnäytetyön tekemiselle ja vankien haastattelulle Mikkelin vankilassa hyväksytty.

Mikkelissä 20.12.2011

Eva Vesanen
Johtaja
Mikkelin vankila

Liite 2. Markkinointikirje

Hei!

Haluaisitko osallistua opinnäytetyöni tekemiseen? Opiskelen sosiaalialan ylempää sosionomi ammattikorkeakoulututkintoa Laurean ammattikorkeakoulussa. Teen opinnäytetyötä vankien vapautumisesta. Opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella vapauttamissuunnitelmien laatimista ja toteuttamista vankiloissa.

Haastattelen Mikkelin vankilassa olevia tutkinta- ja vankeusvankeja, jotka ovat vapautuneet alle kolmen vuoden kuluessa. Haastattelu keskittyy edellisen vankeuskauden vapauttamissuunnitelman laatimiseen.

Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista eikä vaikuta Sinun tämänhetkiseen vankilassa olemiseen tai laitossijoitteluun. Haastatteluaineisto on ainoastaan opinnäytetyötä tekevän käytössä. Sitä ei luovuteta kenenkään muun henkilön käyttöön, siis haastattelussa esille tulevat asiat ovat täysin luottamuksellisia. Haastattelut nauhoitetaan ja opinnäytetyön valmistumisen jälkeen nauhoitukset tuhoataan. Haastattelu kestää puolesta tunnista tuntiin.

Opinnäytetyön tekemiseen tarvitsisin arvokasta Sinun apua, sillä vapautumisen huolellinen suunnittelu voi auttaa monia vapautuvia selviytymään siviilissä ilman rikoksia ja estää joutumasta uudelleen vankilaan.

Mikäli haluat osallistua haastatteluihin laita nimesi kirjeen lopussa olevaan sille varattuun kohtaan ja palauta tämä Mikkelin vankilan erityisohjaajalle.

Otan sinuun yhteyttä ja sovitaan haastattelu aika.

Kiitos!

Tuula Sanaksenaho
ylempi sosionomi amk opiskelija

Haluan osallistua haastatteluun:

Nimi:

Liite 3. Kirjallinen lupa haastateltavalta

Opiskelen sosiaali-alan ylempää sosionomi ammattikorkeakoulututkintoa Laurean ammattikorkeakoulussa. Teen opinnäytetyötä vankien vapautumisesta. Opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella vapauttamissuunnitelmien laatimista ja toteuttamista vankiloissa.

Haastattelen Mikkelin vankilassa olevia tutkinta- ja vankeusvankeja, jotka ovat vapautuneet alle kolmen vuoden kuluessa. Haastattelu keskittyy edellisen vankeuskauden vapauttamissuunnitelman laatimiseen.

Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista eikä vaikuta Sinun tämänhetkiseen vankilassa olemiseen tai laitossijoitteluun. Haastatteluaineisto on ainoastaan opinnäytetyötä tekevän käytössä. Sitä ei luovuteta kenenkään muun henkilön käyttöön, siis haastattelussa esille tulevat asiat ovat täysin luottamuksellisia. Haastattelut nauhoitetaan ja opinnäytetyön valmistumisen jälkeen nauhoitukset tuhoetaan. Haastattelu kestää puolesta tunnista tuntiin.

Kiitos!

Tuula Sanaksenaho
ylempi sosionomi amk opiskelija

Haluan osallistua haastatteluun ja annan luvan haastattelun nauhoittamiseen:

Nimi:

Liite 4. Teemahaastattelurunko

Asuminen:

Oliko sinulla asunto valmiina edellisen vankilasta vapautumisen jälkeen?

Miten asunnon saannissa sinua autettiin vapautumisen yhteydessä?

Miten siviiliviranomaisiin/ asunnon tarjoajiin pidettiin yhteyttä asuntoasian hoitamisen yhteydessä?

Mitä tukea olisit toivonut vankilaviranomaisilta asuntoasian järjestämisessä?

Millaiseksi arvioit vankilaviranomaisten toiminnan asunnon järjestämisessä?

Toimeentulo

Mikä oli toimeentulonlähteenä kun pääsit siviiliin edellisen vankeuden jälkeen?

Miten toimeentulon järjestämisessä sinua autettiin vankilassa?

Miten sinua ohjattiin toimimaan toimeentuloon liittyvien asioiden hoitamisessa siviilissä?

Miten siviiliviranomaisiin pidettiin yhteyttä toimeentulon järjestämisessä?

Mitä tukea olisit toivonut toimeentulon järjestämisen yhteydessä?

Koulutus ja työllisyys

Oliko sinulla työtä, koulutusta tai kuntouttavaa työtoimintaa järjestetty ennen vapautumista?
Millaista?

Miten yhteistyötä tehtiin työvoimahallinnon kanssa?

Miten yhteistyötä tehtiin koulutuksen järjestäjän kanssa?

Miten yhteistyötä tehtiin työnantajan kanssa?

Miten arvioisit vankilaviranomaisen toiminnan koulutusta ja työllisyyttä edistävässä toiminnassa vapauttamissuunnitelmaa tehtäessä?

Mitä tukea olisit toivonut koulutuksen/ työn järjestämisen suhteen?

Sosiaaliset sidokset

Miten läheisiä otettiin huomioon vapauttamissuunnitelmaa tehtäessä?

Miten puolisoa?

Miten lapsia?

Miten arvioisit vankilaviranomaisen toiminnan läheisyhteydenpidon sujuvuudesta vapauttamissuunnitelman laatimisen yhteydessä?

Miten mielestäsi olisi pitänyt ottaa huomioon perhe, lapset, läheiset ja muut tärkeät ihmiset, jotka voivat tukea sinua päihteettömään ja rikoksettomaan elämään?

Päihdekuntoutus

Miten päihdepalvelujen piiriin ohjaaminen tapahtui?

Miten yhteistyötä tehtiin päihdepalveluja tarjoavan tahon kanssa?

Miten arvioit vankilaviranomaisen toiminnan päihdepalveluihin ohjaamisen ja yhteistyön onnistumisesta?

Miten toivoisit vankilaviranomaisen toimivan päihdekuntoutuksen järjestämisessä?

Muu kuntoutus

Oliko sinulla muun kuntoutuksen tarvetta?

Miten kuntoutusta järjestettiin vapauttamisen yhteydessä?

Yhteistyön sujuvuus?

Miten arvioit vankilaviranomaisen toiminnan muun kuntoutuksen järjestämisen yhteydessä?

Miten olisi voinut vankilaviranomainen auttaa sinua muun kuntoutuksen järjestämisessä?

Valvonta

Vapauduitko valvontaan?

Miten vapauttamissuunnitelman yhteydessä tehtiin yhteistyötä valvojan kanssa yhdyskuntaseuraamustoimistoon?

Missä valvontasuunnitelma laadittiin?

Miten arvioit vankilaviranomaisen toimintaa yhteistyössä yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa?

Miten olisit toivonut vankilaviranomaisen toimivan valvontaan liittyvien asioiden hoitamisessa?

Muut asiat